

Имомнинг маникен кизи

Ёшлик кексаликнинг кўзгусидир.

Кўзгудаги аксдан рози бўлмаган киши, кўзгудан эмас ўзидан ҳисоб сўраши лозим.

Томдаги қорлар эриб, уй ичига томчилаб, ҳамма ёқни ҳўл қилганди. Хонадоннинг кизи Фотима чакка ўтаётган ерларга идишларни кўяр, ҳам тинмай нолирди.

– Тўйиб кетдим ахир, тўйиб кетдим. Ойи, мени эшитяпсизми? Эрингизга айтинг бизни тузукроқ уйга жойлаштирайсиз энди.

Фотима бутун кин ва нафрати билан нолишда давом этарди.

– Уйимиздан уяладиган бўлиб қолганман. Ҳатто ўртоқларимни ҳам таклиф этолмайман.

Икки хонаси ва зали бўлган масжид ётоқхонасида онаси доим шу сўзларни эшитарди. Жигарбандининг бу гапларидан қаттиқ ранжир ва

– Қизим, болажоним, шунга ҳам шукур қилишимиз керак. Бошпанасиям бўлмаганлар бор. Даданг яқинда келиб қолади. Охири ракатни ўқишаётган бўлишса керак. Овозинг масжидга эшитилиши мумкин, сал секинроқ гапир, – дерди.

Фотима сув билан тўлган идишларни бўшатар экан, янаям жаҳл билан гапирди:

– Ҳар доим битта гап. Даданг эшитади, даданг эшитади. Эшитсин. Ким эшитса эшитсин. Бошқа чидолмайман. Нима дадам мени сўраб олибдими? Ёки сиз мени сўраб туққанмидингиз? Ичимдан бошқа гаплар ҳам келяпти-ю, лекин... Тавба, тавба. Бундай ҳаётга бошқа бардош беролмайман деб неча маротаба айтдим. Бардош беролмайман. Бу дунёга келаётганимда мендан ҳеч ким сўрамаганди.

– Қизим сен ақлингни еб қўйибсан. Аллоҳ ўз асарини яратаркан, нега сендан сўрасин. Сен манави гулларни боққа экишингдан аввал, улардан сўраганмисан, балки улар ҳам бу дунёда яшашни хошлашмас. Манави курсини у жойдан бу жойга олаётганингда курсидан сўраганмисан? Балки у ҳам у ерни хохламас. Сен учун боққа эккан гулинг қандай бўлса, Аллоҳ учун сен ҳам шундайсан.

Муштипар она ҳўл бўлиб кетган полни латта билан артиб, сувини челаққа сиқаркан, қизига деди:

– Қизим, сендан қандай қилиб сўрардик, дунёга келишдан олдин йўқ эдинг-ку.

Фотима ўйлаб ҳам кўрмасди. Ҳаёт чархпалаги бутун Фотималарни исён эттириш учун айланарди гўё.

– Бир кун дадамга... уй ичида у сўзини тугатмай у ёқдан бу ёққа юрар, тез-тез масжид эшигига қараб кўярди.

Сўнгра яна тўхтамай гапиришда давом этарди.

– Табриклайман, битта шом намозини роса чўздирдилар-да. Ўша ўлик ювадиган эрингиз келиб аҳволимизни кўриб қўйишини хошлайман. Ишимни шунча чўзиб қилсам ҳам келмаяпти.

Фотиманинг онаси Гул хоним қизини илк маротаба кўраётгандай анграяр, тилига сўз келмасди. Боласига ғамгин ҳолда бошдан оёқ разм солгач, деди:

– Асло! Дадангнинг олдида бундай дея кўрма! Бечора юрак хуружидан тамом бўлади–я.

– Менга нима! Нима отамни пулга сотиб олибманми? – жавоб берди Фотима асабийлашиб.

Гул хонимнинг қаттиқ ранжиганини швабрага бор гавдасини ташлаб, беҳол турганидан ҳам билса бўларди.

– Бу нима деганинг? Пулга сотиб олганингда отанг қадрлироқ бўлармиди сен учун? Ўшанда хурмат қилармидинг отангни?

Фотима ўзининг нолишларига турли йўллар билан сабаб қидираркан, латтани сиқиб, сақичини чапиллатганча деди:

– Давлат отамни аллақачон сотиб ҳам олган. Яна шунақанги арзонга олганки. Уч-беш сўм учун ҳамма давлат одамлари ҳафтада 48 соат ишласа, эрингиз эса 320 ёки 350 соат ишлайди.

Фотима кўп китоб ўқиган зеҳли қиз. Бутун Қуръонни ёд олган. Баъзан ўйламай гапирарди. Гул хоним сиқилганиданми, ҳар нечук унинг гапига тушунмай сўради:

– Шунча соатни қаердан олдинг? – дея сўради.

Онасига ўқрайиб қараб қўйгач, у жавоб берди.

– Ҳа нима, ёлғонми? Масжиддан бери келолмайди-ку. Кечаю кундуз шу ерда бўлса. Бирорта қони бузуқ гиламни ўғирлаб кетмасин деб, пойлоқчилик қилиб ўтиради. Сассиқ ўликларни ювиб, сувини тўкмайдими? Топганида барака йўқ. Тортаётган азобларимизга қаранг. Эрингизнинг соясида ит чекмайдиган азоблар бошимизга тушяпти.

Гул хонимнинг кўнгли жуда оғриган, гапларини ичига ютарди. У кўп ўйлаб, кам гапирадиганлардан эди. Ўқимаганди, лекин “манаман” деган ўқиганларни ҳайратда қолдирарди.

– Қизим, отанг оддийгина имом. Имомлик эса ихлос билан қилингандагина юқори мақом ҳисобланади. Уни ерга урма. Акс ҳолда Аллоҳ жанозангни ўқишга имом буюрмай қўяди. Шаҳид ҳам бўлмайсанки, жанозангни фаришталар ўқиса.

– Ҳа, мен ўтиб кетганимдан кейин ўқилишини биламан. Шундоғам ўқиганимиз фақат диний китоб бўлди.

– Майли сен шундай деб ўйлайқол, болам. Бир куни илмга аҳамият берганингда, нималарни ўрганганингни англаб етасан.

Фотима яна масжид эшигига қараб қўйди.

Масжид эшиклари унинг кўзига жудаям совуқ кўринар эди. Бу совуқ муносабатни у саккиз ёшидан бери ҳис қилади. Ўшанда Фотима масжид эшиги ёнида ўйнаётган эди, икки кишининг гаплари қулоғига беҳос чалиниб қолган. Қўлида сумка ушлаб олгани имомлардан қаттиқ нафратланишини айтган эди ўшанда. Шу шу Фотима отасига паст назар билан қарай бошлади. Обрўли одам имомликни ерга урганидан келиб чиқадики, имомлик замонавий касблардан эмас экан. Кейинчалик ҳам у отаси шу касби туфайли оғир кунларни бошидан кечирганининг гувоҳи бўлганди. Сургун йиллари, суд... Бундан ташқари жамоатда бирор киши у бу нарсани кўнгли хушламадими, дарров бориб шикоят қиларди. Имомнинг кизи деб уни хўрлаганлари камлик қилаётгандай, энди томдан оқаётган сувлар билан овра...

Хаёли паришон бўлиб, у яна эшикка қаради. Бугун намоз вақти чўзилдими ёки унга шундай туюляптимикан? Деразанинг ойнаси синган бўлгани учун дадаси у ерга без бўлагини боғлаб қўйган, деразанинг фақат бир тарафидан ташқари кўринарди.

Фотима ишини беҳафсала қилар эди. Унинг нияти чекаётган қийинчилигини дадасига кўрсатиш эди. Баъзи ишчилар сингари ўзини иш қилаётгандай кўрсатиб, бир ерда турмасди.

Сўнгра орқасига ўгирилиб кутубхонасига қаради. Ҳаммаёқ хўл бўлганди. Э-э, барибир уларнинг кераги йўқ эди, – деб ўйлади. Шу-у-унча китоб ўқиб бирор фойдасини кўрибдими?! Бироқ у ўқиганлари йиллар ўтиб фойдаси тегишини билмас эди.

Ногоҳ унинг кўзлари рўпарадаги ёғоч уй деразасидан унга қараб турган оёғи ногирон йигитчага тушди. Йигит Фотима уни кўриниши учун анчагина чиранган. Фотима эса йигитни кўрган заҳоти онасига ўгирилди:

– Ойи!

– Лаббай қизим.

– Ойи, анави чўлоқнинг онасига айтиб қўйинг. Боласига тарбия бериб қўйсин, менинг асабимни бузмасин. Чўлоқлигига қарамай, бошимни айлантирмоқчи бўлади. Мен кимман, у ким? Унга назар ташлармидим? Нима ўзининг ногирон эканлигини билмайдими, нега буни тушуниб етмайди?

Гул хоним ҳам жойида жавоб берди.

– Сенинг ҳам ақлинг ноқис, ўзинг билмайсан. У боладан ниманг устун экан.

Фотима юбкасини тиззасигача кўтариб кўрсатди.

– Қаранг, манекенларникидай оёқларим бор. Унинг оёғи эса юришга ҳам ожиз.

Онаси ишдан чалғимамай жавоб берди:

– Хўш, қандай фойдаси бор уларнинг. Энг чиройли манекен оёқлари ҳам отларнинг оёғига ўхшайди. Қанча кўп юурса, фойдаси шунча кўп бировларга тегади. Оёқ эгалари эса вақтичоғлик қилиш билан банд бўладилар. Ўша сен ёқтирмаган йигитча сендайларнинг юзтасига арзийди. Ҳеч бўлмаганда унинг бурни осмондамас. Одамийлик чегарасини билади.

Фотима онасига ўшшайди:

– Аммо унинг мендан кўз узмаслиги кўнгли осмондалигидан дарак эмасми? У яна бирдан асабийлашиб: – Ээ, у билан менинг нима ишим бор, аслида гапиришга ҳам арзимамайди у.

Отасининг келаётганини сезиб, Фотима полни артишга тушди.

Ёқуб имом зинадан худди елкасига тоғ опичлаб олгандай зўрға қийналиб чиқарди.

– Аллоҳим, менга кўтаролмайдиган юкни бермагин!

У ичкарига кириб, қизининг пол артаётганини кўрди–ю, кўзи билан изланди:

– Қаердасан, азизам?

Гул хоним швабрасини кўтарганча шошилиб чиқди:

– Лаббай, шу ердаман.

Ёқуб имом қўллари билан эшикка суянганича аёлидан сўради:

– Нега бу ерларни Фотимага тозалатяпсан? Намоздан кейин ўзим тозалар эдим.

– Ҳам қор эриб, ҳам ёмғир ёққани уйнинг ичини кўлга айлантириб юборди.

Ёқуб имом Фотимага; – Майли, қўявер, қизимни ранжитгандан кўра ўзим эрталабгача ишлаганим яхши.

Гул хонимнинг кўнгли оғриди.

– Ўзи уни эркалатворган сизсиз. Менинг дадам ҳам имом эдилар, лекин ота эканликлари билинарди. Бу хатти-ҳаракатингиз билан қизингиз...

Ёқуб имом аёлидан кўзларини узмаган ҳолича палтосини ечди. Айтмоқчи бўлганларини ичига ютди. Аёлига юзланиб, ғамгингина:

– Инсонийликнинг йўриғи гўзаллик ҳисобланади! – деди.

Фотима зални артиб бўлиб, онасининг олдига келди ва секингина минғирлади:

– Эрингизга айтинг, менга бунақа муомала қилмасин. Баттар жаҳлимни чиқаряпти.

Ёқуб имом ўзини эшитмаганликка олса ҳам, барини эштаётганди. Фотима эса гапида давом этарди:

– Манави одамга айтинг, менга бунақа чиройли муомаласини қилмасин. Унинг бу ҳаракатидан баттар тутоқяпман.

Гул хоним ҳам шивирлаб гапирарди:

– Нима у фақатгина сенга яхши муомала қилармиди? У мусулмон бўлгани учун ҳаммага бирдай гўзал муомалада бўлади. Тўғри, сенга нисбатан ошириб юборади-ю, нима ҳам қилардик. Хўш, сени деб, кўпол муомала қилиши керакми?

Ёқуб имом қизи чакка артиб тўлдирган челакни кўлига олди. – Роса чарчагандирсан? – деб сўради.

Фотима жаҳлини яшириб ўтирмади:

– Ҳар доимги аҳвол. Ўрганиб ҳам қолдик ўзи бу шармандагарчиликка. Бошқа жойларда ҳам аҳволимиз яхшироқмиди, нима?

Ёқуб имом челакни бўшатар экан, вазмингина деди:

– Чекаётган дарду аламинг кўпаяётган бўлса, демак савобинг ҳам ортяпти.

Фотима отасига юз ўгирган куйи:

– Азобланишдан савоб олишни ният қиладиганлар бўлмаса-ку...– деди кесатиб:

– Ҳеч ким ўзига ўзи қийинчиликларни сўраб олмайди, қизим. Қийинчиликлар келади, лекин сен улардан Аллоҳга шак келтирмай, нолимай...

Фотима ўқрайганча отасининг гапларини бўлди:

– Биламан, нолимасдан, ўша қийинчиликларга сабр қилсанг, савоб оласан демоқчисиз яна.

– Йўқ ундай демоқчимасман. Нолимасдан ўша қийинчиликлардан қутулишнинг йўлини кидириш керак. Бирор чораси топилса ҳам, топилмаса ҳам савобини оласан, демоқчи эдим.

Фотима эса “менга савобнинг кераги йўқ” демоқчи бўлди-ю, ўзини зўрға тутди. Дадаси Аллоҳ, охират ёки ибодатдан сўз очганда унинг юраги сиқилади. Ёқуб имом ҳам буни яхши билади. Шунинг учун бу мавзуларда камдан кам оғиз очади.

Уйни тозалаб бўлишди ҳамки, Фотиманинг юзи ёришай демасди. Ёқуб имом столга бағрини берган куйи ўзи муҳим санаган воқеаларни қоғозга тушириб ўтирар эди.

Унинг ичи тўла дард-у, ёриладиган кимсаси йўқ. Бироз ўтгач аёлидан ширинсўзлик билан айрон сўради.

Гул хоним эрининг олдига келиб,

Нега бундай қиласиз? Бирор маротаба қизингиздан ҳам сўрасангиз нима қилади? – деди:

Ёқуб имом бошини чангаллаганча чуқур хўрсинди.

– Ундан сўролмаيمان. Кейин рафиқасининг қулоғига шивирлаб давом этди. – Биламан, у суюниб бермайди. Ўша айронни ҳам зарда билан беради. Ўша айрон ҳам захар бўлиб киради ичимга. Сен айтсанг-ку унчалик оғир ботмайди. Лекин ўз фарзандимдан у гапни эшитиш ичимни ёндиради, у ёнғин эса сен билган ёнғинлардан эмас.

* * *

Фотима бемаҳал бўлганига қарамай хонасидан чиқди–ю, онасига юзланди:

– Мен Бетуш холамларникига кетяпман, сал туриб келаман.

Гул хоним ғазаби қайнаб зина томон югуриб келди:

– Бу нима, рухсат сўрашми ёки буйрукми? Нима деганинг бу?

Фотима зинадан пастга тушаётиб, жаҳл билан жавоб берди:

– Уфф. Етар энди. Ҳамма нарсага аралашаверманг! Она бўлсангиз, сал-пал кинолардаги оналардан ўрناق олинг. Бироз замонавийроқ бўлинг энди. Бетуш холаникида озгина телевизор кўриб қайтаман.

Гул хоним зинанинг бошига келиб кизининг ортидан деди:

– Ҳой қайт, дадангнинг жаҳли чиқади. Қайтақолгин энди...

Фотиманинг ҳам жавоби тайёр эди:

– Жаҳли чиқса, уйга телевизор олсин. Манави уйгаям сал ҳаво кирсин.

У бу гапларини дадаси эшитаётганини жуда яхши биларди.

Масжиднинг ташқи эшигидан чиқаётиб, ногиронлар аравачасида айвонга чиқишга уринаётган ўша йигитчага кўзи тушди. “Совуқ емасмикан”, – дея йигитчага бироз ачинса–да, дилидаги адовати устун чиқди. Қор ва лой аралаш кўчадан юриб бораркан, ногирон йигитчанинг ёнидан ўтаётганди, “буни адабини ҳозир бермасамми” – деб ўйлади. Унинг додини шунақанги бериб қўйсинки, иккинчи маротаба унга қайрилиб ҳам қарамайдиган бўлсин. У бир–икки қадам ташлаб тўхтади. Нима деса экан-а!? Бир умр ёдидан чиқмайдиган сабоқ бериб қўйиши керак эди. Лекин у томон яқинлашар экан, “нега унга шунчалик аҳамият беряпман?” – дея хаёлидан ўтказди.

– Ҳой сен, менга қара!

Йигитча унга қараб, деди:

– Кимга гапиряпсиз?

– Сенга гапиряпман. Агар менга яна бир марта қарайдиган бўлсанг, онангдан туғилганинга пушаймон қилдираман.

Йигитнинг жаҳли чиқиб кетганди:

– Йўғ-е. Сени шунақа хунарларинг ҳам борми ҳали?

– Яна шундай қиладиган бўлсанг, кунингни кўрасан.

– Мени балконга чиқишим билан сени нима ишинг бор?

– Буни кара-я. Сизлаётган эдинг-ку, дарров сен бўлиб қолдимми?

– Ногирон бўлсам ҳам иззат кўрсатмаганларга иззат кўрсатмайман.

– Менга қандай муомалада бўлаётганинг парвойимга ҳам келгани йўқ. Яхшиси сен асабимни бузадиган ҳатти-ҳаракатларингни бас қил. Бундан кейин имомнинг қизи Фотимага қарама.

Йигитча бу гапларни эшитишни ҳам истамас эди. Фотимага жаҳл билан жавоб берди:

– Ўзингни босиб ол. Мен сенга қараб, ўзимни ерга урмайман.

– Вой ёлғончи–ей. Унда Аллоҳнинг берган куни кимга қарайсан?

– Мен қалбимдаги Фотимага қарайман. Сен кимсанки, қарасам. Сени танимайман ҳам.

Фотима асабийлашганидан ўзини тутолмасди. Зўрға:

– Ёлғончи! – деди.

Йигитча ғамгин ҳолда жавоб берди:

– Муслмон қизга бу муомала–ю ҳаракатлар ярашадими?

Фотима олдинга бир қадам ташлаб, деди:

– Ким мени муслмон деди? Мен муслмон эмасман!

Йигитча ўйлаб ҳам ўтирмай:

– Бўлолмайсан ҳам, – деди.

Фотима чидолмасдан сўради:

– Нимага?

– Сен кабилар муслмон бўлолмайди. Ҳақиқий муслмон бўлиш учун юрак керак... Сенга ўхшаш бурни осмонда бўлганлар қаёқда-ю, муслмонлик қаёқда?

Фотима бу йигитчани кўпдан билар эди. У отасининг олдига келиб Қуръон ўрганган пайтларни Фотима жуда яхши эслайди. Бир куни бу йигит “Ҳақиқий ишқ бу – одамнинг ёр васлига бир умр интилиб яшашидир” – деган эди. Энди эса у “сени танимайман” деяпти. Ажаб, бу нима дегани экан. Фотима ўзи истар истамас хаёлидан ўтказди: “Ёки менинг жудаям ўзгарганимни назарда тутяптимики?” Нима бўлганида ҳам ерга уришларини истамас эди. Бир қарашда, Фотима маданиятли қиз эди. Рўмол ўрашга рухсат беришмаганлари учун, отаси уни мактабга юбормади. Аслида унинг билим олишини имом ҳам истаган. Ҳафтасига икки–учта китоб олиб берарди. Фотима китоб ўқишни севарди-ку, лекин унинг назарида китобларнинг унга ҳеч бир фойдаси йўқдай эди.

Ёқуб имом қизининг бу фикрларини кўриб, билиб турар эди. Отаси Фотимага насихат қилиш ниятида бўлса-да, кўпроқ дилидагини хотинига ёрарди. Аслида Ёқуб имом гапларини аёлига айтаётган бўлса ҳам қизига эшиттириб қўйиш ниятида бўлар эди.

– Исломий китоб ўқиганлар, агар ростдан ҳам ақидага оид китобларни ўқишган бўлса, биркунмас бир куни албатта уларнинг фойдасини кўришади. Ўқиш дунёқарашни кенгайтиради. Баъзилар ўқиганларини ҳаёт давомида қачонлардир бўлса ҳам англаб етади, олган илминг зое кетмайди.

Биз қорани ёки оқни ўргатдик.

Қолган рангларни эса беркитдик.

Қўлларига таянган куйи Ёқуб имом ичида чуқур ўйлар эди. Қизини бу ҳолатдан чиқариш чорасини қидирарди. Кўзларига келган ёшларини зўрға тийиб турарди... Фотимага ўзи нима бўлди? Унинг нияти, дарди нима ўзи? Аммо бу чексиз саволларнинг жавобини

топишга шу тобда ожиз эди гўё. Шу хаёллар билан ўтирганда ичкаридан рафиқасининг товуши келди:

– Йўқ, ахвол бу тарзда кетиши мумкин эмас. Қизингизни аслида бошимизга сиз чиқариб олгансиз.

Ёқуб имом бир нафас аёлининг кўзларига тикилиб қолди.

Гул хоним эса турмуш ўртоғининг бу ҳолатига баттар жаҳли чиқиб, минғирлаганча уй ичида айланарди:

– Бир кун келиб пушаймон бўласиз-ку, лекин унда кеч бўлади.

Ёқуб имом маҳзун ҳолда:

– Малол келмаса менга бир қараб юбора оласанми? – деди аёлига.

– Лаббай!

Ёқуб имом яна ўша оҳангда маҳзун нигоҳларини аёлига тикиб сўради:

– Мен ахир нима қиляпман?

– Уни жуда эркалатиб юборяпсиз.

– Масалан нима қиляпман, мисол келтироласанми?

– Ҳаддан ташқари яхши муомалада бўляпсиз, урмайсиз, сўкмайсиз.

– Демак менинг айбим яхши бўлганимда экан—да. Сенингча ёмон муомала яхшироқ таъсир қилар экан—да. Ҳатто ҳайвонлар ҳам ёмон муомала билан яхши йўлга юрмайди. Бу фикрингдан воз кеч. Ғазаб қанчалик кучли кўринмасин, аслида унинг иши вайроналикдир. Менга ҳадеб икки гапни бирида мусулмонларча муомаламни гапириб озор берма, хўпми? Дардим шундоғам ўзимга етарли. Агар уриш, калтаклаш ечим бўлганида эди, урган бўлардим. Лекин менга ишонавер, бу кизни ҳеч қандай ёмонлик билан йўриғингга юргизолмайсан.

Гул хоним турмуш ўртоғини ҳақли дегандай кўринарди-ю, лекин “ўз ёғингга ўзинг қоврил”, дегандай яна ётоқхонасига кириб кетди.

Ёқуб имом ўрнидан туриб уй ичида у ёқдан бу ёққа юрар, бироқ ичидаги дардини чиқариб ташлай олмас эди. Сўнгра кутубхонасига назар ташлади, “нима ўқиса экан?” Ичидаги Ёқуб нукул бир нарсани ўйлайверганидан, унга бошқа бирор иш қилишга имкон бермас эди. Имом пальтосини кийиб, ташқарига чиқди. Масжидгача пиёда бориб, кейин ортига қайтадиган бўлди. Шу тобда унинг кўнгли ёлғизликни истади. Сим сиёҳ кўчалардан ўтиб борар экан, учқунлай бошлаган қор зарраларини кўриб, хаёли бироз чалғиди. “Қанийди, мен ҳам мана шу қор парчаларига айланиб қолсаму, ерга тушган заҳотим эриб, йўқ бўлсам”, деб ўйлади. Кейин эса бу ўйлари Аллоҳнинг иродасига зид келишини ўйлаб:

– Кечир Роббим. Бу хато фикрларимни кечир, деди .

Ёқуб имом аста-секин қадам ташлар, ногоҳ девор устида йиғилиб қолган қорларни олиб, тўп ясади, кейин эса авлоқ жойга бориб, узоқларга улоқтирди.

Шу дамда у ўзини ўзи тушуна олмас эди. Нега энди қор тўпини одамлардан беркитаётган эди. Ҳаром бўлмаган оддийгина ҳаракатни нега бошқалардан беркитишга уринган эди? Қадамларини секинлаштириб, ҳатти-ҳаракатини қайта ўйлади.

– Эй Ёқуб жавоб бер! Нега бу кичкинагина ҳаракатни катта гуноҳ ишдек бошқалардан яширишга уриндинг?! Ҳаром нима эканлигини билмайсанми ёки ўзингча ҳаром ўйлаб топяпсанми?

Саволларига ўзи ҳам жавоб топа олмас эди. Билгани шу: “Ўзича ҳаром нарса кашф қилиш нияти йўқ”. У хаёлга чўмганча борар эди. Рўпарасидан ўғли Усоманинг келаётганини кўриб қолди-ю, йўлнинг нариги тарафига ўтиб олди. Ёдига тушди, у ўғлини кекса онасини кўргани юборган эди. Саломлашиб бўлиб, сўради:

– Онамнинг аҳволлари қандай экан?

Усома совуқдан қотиб қолган қўлларини иситишга ҳаракат қилиб, уфлаганча жавоб берди:

– Бувим яхши, сизга салом айтиб юбордилар. Ўғлимни соғиндим, ўн кундан бери нега келмаяпти? – деб сўрадилар.

Ўғли билан бирга уйга кетиш учун ортга қайтган Ёқуб имом бир муддат жим тургач:

– Сен нима дединг, ўғлим?

– Келади бувижон, дадам доим сизни ўйлаб юрадилар, дедим.

– У нима деди?

– Кошки ўн марта ўйлагандан кўра, бир марта кўргани келса эди, дедилар.

Бу гап унга биров миясига худди мушт ургандай таъсир қилди. Сўнгра секин шивирлаб деди:

– Онам ҳақли, лекин вазиятни билмайди.

Усома ўн тўрт ёшли ақлли болакай эди. Қизиқсиниб сўради:

– Қандай вазият ҳақида гапиряпсиз, дада? Тўғриси, менинг ҳам хабарим йўқ.

Ўғлига айтсамикан? Ёки буларнинг барчасини ичига ютиб юраверсинмикан? Ёқуб имом ўғлининг овозидан ўзига келди.

– Дада, менга ҳам айтинг, нима бўлди?

– Сенгами? Билмадим, ўғлим. Айтсаммикан? Ёшинг кичкиналик қилмасмикан?

– Нималар деяпсиз, дада. Мен ахир қап-катта йигит бўлиб қолган бўлсам. Мен энди ҳамма нарсани тушунаман.

– Ундай бўлса айтақолай. Ойимни бориб кўришга йўлга пулим йўқ. Сендай ёшгина бўлсам экан ўн километрлик йўлни пиёда босиб ўтолсам.

Усома бу гапларни эшитиб қаттиқ хафа бўлган эди:

– Кўрдингизми, дада. Шунинг учун мен имомлик қилиб кун кўрмайман.

– Имом бўлмоқчи эмасмисан, болам? Ўзинг хор бўлмаслик учун, исломни хор этмоқчимисан?

– Йўқ, сиз мени нотўғри тушундингиз. Имомлик қиламан, лекин у менинг иккинчи касбим бўлади. Ўзингиз айтмаганмидингиз: “Ҳар кимнинг ўз касбини бажармаслиги уларни аянчли аҳволга солиб қўяди. Ҳеч ким исломга зарар етказа олмайди” – деб.

– Тўғри, лекин ҳамма нарса ҳам бирор сабаб билан содир бўлади. Исломнинг шу кунгача етиб келишида ҳам тақволи имомларнинг ўрни каттадир. Имомлик жуда юқори лавозим ҳисобланади. Баъзи онгсиз имомларнинг борлигига қарамай, имомларнинг ўрни каттадир.

– Лекин дада, кўриб турибсиз-ку, ойлик маоши жуда оз. Жамоат пулнинг ичида сузиб юрса-ю, сиз эса онангиздан хабар олгани пул топа олмасангиз!?

– Тўғри, бир қанча хатолар бор. Бироқ ўша хатолар сабабли имомликдан воз кечиш керак эмас. Хўш, онам яна нималар деди?

– Вой шунақанги қизиқарли нарсаларни гапириб бердилар-ки. Бир марта ўртоқларингиз билан ўйнаётганингизда сиз имом бўлган экансиз, ўртоқларингиз эса жамоат. Сафнинг бошига ўтиб, жаноза намозида айтиладиган гапларни айтган экансиз: “жаноза намози учун ният қиламиз, Аллоҳу акбар”. Бир марта эса маъруза ўқиб: “Эй жамоат аҳли. Болаларингизга велосипед олинг” – деган экансиз. Чунки ўзингиз велосипедни жуда қаттиқ яхши кўрган экансиз–да. Бувим кулгидан ўзларини зўрға тийиб: “Болалигидан бери унинг бутун фикру хаёли имом бўлишда эди, мана ниятига ҳам етди” – дедилар.

Бу сўзлар Ёқуб имомнинг кайфиятини кўтариб, Фотима ҳақидаги ўйларидан чалғитган эди. Соатига қараса, намоз вақтига ўн дақиқа қолибди. Қадамларини тезлаштириб масжид томон йўналди. Етиб келганда, масжидда дўсти Аҳмадни кўрди. Уни анчадан бери кўрмагани туфайли севиниб кетди.

– Хуш келибсан, Аҳмад, кўринмай кетдинг-ку.

– Эҳ сўраманг. Қирқдан ошганимда бир ўқигим келиб қолди. Қишлоққа борган эдим. Қишлоқ имомидан дарс олиб келдим. Дам олдим, баъзан овга ҳам чиқиб турдим. Мана келдим.

– Жуда соз! Кел, аввал намозни ўқийлик-да, кейин бироз дардлашайлик.

Дардлашайлик дея айтишга айтди-ку, намоз тугади ҳамки, гапини қаердан бошлашни била олмас эди.

Уйга келганида Фотиманинг оёқ кийимига кўзи тушди. Ҳартугул қизи уйга қайтибди. Хонасининг чироғи ҳам ёниқ.

У бироз муддат қизининг эшиги ёнида туриб қолди. Нима қилса экан, кириб қизи билан гаплашсинми? “Болам, бу нафратингнинг сабаби нима” – дея сўрасинми? У икки ўт орасида қолган эди. Сўнгра сас-садосиз хонаси тарафга йўналди.

* * *

Бир неча кун ўтгач, қизининг кундалик дафтари қўлига тушиб қолди. “Нима қилсам экан?” – деб ўйлай бошлади. Дафтарни очиб ўқисаммикан? “Йўқ” – деди у ўзига-ўзи. Қизим бўлган тақдирда ҳам унга тегишли нарсани берухсат ўқишга ҳаққим йўқ..

У дафтарни вароқлай ҳам олмаётган эди. Унинг қон-қонига сингиб кетган ислом бунга изн бермаётган эди. Шунда унинг ақлига бир ўй келди. Қизи кундалигини отаси ўқиши учун атайин столнинг устига қўйиб кетган бўлса-чи. Ундай бўлса ўқиши керак эди. Фотима бошқа ишларимга эмас, айнан кундалик тутишимга тақлид қилади, – дея дафтарни қўлига олди.

Кўллари титраганча дафтарнинг илк саҳифасини очди. Катта ҳарфлар билан: “Исён саҳифаларимни ҳеч ким ўқимасин” – деб ёзилган эди. Иккинчи бетда у отасига мурожаат қилган эди. “Мени сиз буздингиз, дада. Бошқаларга ўхшаб яшашимга йўл қўймадингиз. Сизни ҳеч қачон кечирмайман”. Учинчи бетда эса нега кундалик дафтар тутганининг сабабини ёзиб, қуйидагича давом этган эди:

Ҳалиям икки йил олдинги оёқ кийимимни кийяпман. Одамларга намоз ўқитаман, деб дадам мени шу аҳволга туширди. Мана икки йилдан бери мода тўрт марта ўзгарди. Кампирларга ўхшаб ҳалиям битта оёқ кийимни кийяпман.

Отам эса ҳаётдан мамнун. Уч-бешта жамоати деб, оиласини тош даврида яшатыпти. Кошки улар буни билиб, дадамни қадрласалар эди. Қаёқда, қайтанга тескариси. Бирор маротаба дадамдан ҳол-аҳвол ҳам сўрашмади-ку. Бир марта бизга кўмир олиб берган

жамоатдагиларнинг ўғли менга “сизларга кўмир олдик” – деб мақтанган эди. Дадамнинг эса бу парвойига ҳам келмади. “Аллоҳ ризолиги учун” деди. Болаларининг розилиги эса унинг учун аҳамиятли эмас. Кошки дадам ахлат ташувчи бўлса-ю, биз сал одамга ўхшаб яшасак.

Бундай яшаш жонимга тегди. Ё дадам имомлигини ташлайди, ёки мен...

Қолганини ёзмайман. Ҳеч ким ўқий олмасин дея, давомини ичимга ютдим.

Ёқуб имом кўзлари жикқа ёш бўлиб дафтарни варақлар эди-ю, ичидаги ғам-андуҳи янаям ортаётган эди.

Бир саҳифада ногирон йигитча ва унга бўлган нафратини ёзган эди. Фотима ғоят даражада раҳм-шафқатсиз эди. Унинг гапларидан кину нафрат ёғиларди.

Қолганини ўқишга юраги дов бермади. Кўз ёшларини артиб, кундаликни олган жойига худди ўшандай қилиб кўйиб қўйди. Кейин кутубхона қаршисида айланиб, миясига келган бир сўзни ҳар доимгидай катта қилиб картон қоғозга ёзди-да, кутубхона деразасига ёпиштириб қўйди. Кейин эса яна хонага бошқатдан кириб, ўша ёзувни ўқиди....

Шундай саволлар бор-ки, жавобини фақат нариги дунёда олишингиз мумкин...

Орадан ҳафталар, ойлар ўтар, Фотима эса уйга телевизор олинишини сўраб туриб олди. Отаси:

– Баъзи телевизион каналлар разолатдан бошқа нарса эмас, қандай қилиб разолатни ўз кўлим билан уйга олиб қираман? – деса ҳам

Фотима ва онаси:

– Йўқ, биз фақат исломий каналларни томоша қиламиз, дедилар.

Шундоғам қизи тез-тез қўшниларникига чиқиб кетадиган одат чиқарган. Қизик, агар уйга телевизор олса қизининг бу исёнлари тугармиди? Ёқуб имом иккиланаётган эди. Юрагидаги дардини дўсти Аҳмадга очди.

– Нима дейсан, дўстим. Фарзандларимизнинг мияларига ўрнашиб олган бу дунёни уларга қандай берамиз?

– Тўғри айтасиз, лекин бошқа чорамиз ҳам йўқ-да. Мен ҳам роса ҳаракат қилдим оиламни фикрларидан қайтаришга. Лекин охири барибир телевизор олдим. Уйдалигимда исломий каналлар кўришади, йўқлигимда эса яна ўша сериаллар, беҳаё клиппар... Олдини олиб бўлмапти. Ҳатто баъзи исломий каналлар ҳам ҳозир ўша каналларга йўл очиб бераётгандай. Нима қилишни билмай қолдим. Бошқа чора бўлмагандан кейин олиб берасиз-да.

– Майли нима бўлганда ҳам олишга рози бўлдим дейлик, лекин қайси пулга? Баъзида онамни кўриб келгани ҳам пул топа олмай қолсам. Одамларчи? Одамлар нима дейди? Мен уйга телевизор олганимдан кейин...

– Имомлар нима деса десин, халқ аллақачон олиб бўлган. Маҳаллада кимнинг телевизори йўқ экан, мана ўзингиз айтинг.

Ёқуб имомга телевизор сотиб олиш жуда оғир бўлаётган эди.

– Эй дўстим. Қани энди шу фильмларни оила даврасида кўриб бўлсайди? Болаларимни йўлдан оздиради деган кўрқувда бўлмаганимда эди. Тўғри ўзимниям телевизорга эҳтиёжим бор. Янгиликларни, баҳс кўрсатувларини кўргим келади. Лекин аҳволимизни қара. Ҳатто Россия ҳам бунақанги фильмларни кўрсатишга йўл қўймаса керак. Ҳа майли, сени ҳам бошингни оғритиб юбордим.

– Йўқ, асло. Нима деяпсиз, шунча йиллардан бери сиз бизнинг дардимизни тинглар эдингиз, биз ҳам бирозгина сизникини эшитсак эшитибмиз-да. Кошки, дардингизга дармон бўла олсайдим.

Ёқуб имом уйга келганида ярим кеча бўлган эди. Ҳар доимгидай уйга кирар кирмас кизининг оёқ кийимларига қаради. Фотиманинг оёқ кийими йўқ эди. Бошидан қайноқ сув куйиб юборишгандай ҳис қилди. Дарров аёлини уйғотиб сўради:

– Фотима қани?

– Бетуш холасиникига кетган. Борма десам ҳам гапимга кирмади.

Ёқуб имом бу гапни эшитиб қаттиқ жаҳли чиқди.

– Тез кийин, ўша Бетуш холаникига борамиз.

Гул хоним уйқусираганидан рад этаётган эди:

– Роса уйқум келяпти. Ўзингиз бориб келақолинг.

– Уйида эркаги йўқ уйнинг эшигини аёлимсиз тақиллатмайман. Бу менинг принципларимга тўғри келмайди. Тур ўрнингдан, кийин. Жудаям асабийлашиб кетяпман ўзи, йўқ демагин.

– Хўп, хўп мана турдим. Ўзи гапингизни фақат менга ўтказасиз.

Кўп ўтмай Бетуш холанинг эшик қўнғироқларини чалишди. Салдан кейин эшик очилди. Ёқуб имомни кўрган одам унинг қаттиқ асабий эканлигини дарров сезар эди:

– Фотима шу ердами?

Ёқуб имомга бошдан оёқ разм солгач Бетуш хола:

– Шу ердаку-я. Бугун бизникида ётиб қолса яхши бўларди-да, – дея жавоб берди.

– Йўқ бўлмайди, агар малол келмаса уни менга чақириб берсангиз.

Бир–неча дақиқадан сўнг эшик олдида Фотима кўринди. Дадасининг қаттиқ жаҳли чиққанини кўргач, ҳеч қандай эътироз билдирмай устига кийимини кийиб йўлга тушди.

Йўл бўйи гаплашмай келдилар. Уйларига етиб келгач Ёқуб имом қизига деди:

– Мен кечаси қизимни ҳеч кимникига юбормаслигимни билмасмидинг?

Фотима жавоб бермади. Ёқуб имом охири сўзини айтди:

– Бундан кейин бундай иш қила кўрма. Сенга яхшиликча гапиряпман. Мени суистеъмол қилма, хўпми?

Фотима эса гапни бошқа ёққа бурди:

– Сиқилиб кетяпман. Рўмолимни деб ўқитмадингиз. Ҳеч бўлмаса ишлай. Бугун айтишди. Биздан ўн дақиқача йўл нарида тикув фабрикаси бор экан. У ерга ишчилар керак дейишди. Эркаклар умуман йўқ экан.

Ёқуб имом бироз ўйлаб қолгач деди:

– Сен нима фақат эркаклар хавфли бўлади деб ўйлайсанми, қизим? Ҳозирги пайтда эркак ё аёлга энг катта зарар ўз жинсидан келади. Мен билмаган инсонларимнинг орасига қизимни юбора олмайман.

– Улар менга нима ҳам қила олардилар?

– Дунёқарашингни ўзгартира олишади. Эътиқодингни...Сени ўзгартира олишади, қизим. Агар Аллоҳдан узоқ жамият бўлса, шунақанги таъсир қилишадики, ўзингни ўзинг топа

олмайдиган ҳолатга олиб келишади. Тўғри яхши, дуруст инсонлар ишлайдиган фабрикалар ҳам бор. Кўрамиз. Агар ростдан ҳам яхши жой бўлса юборамиз. Буни ҳам сендан пул кутаётганим учун эмас...

Гапини тугата олмади у.

Эртаси куни Фотима онаси билан фабрикага боришди. Фабрикага киришдан аввал Фотима рўмолини орқадан ўраб, юбкасини сал кўтариб олди. Улар иш жойини кўриб, ҳамма нарсани келишиб олишди. Уйга қайтаётганларида эса Фотима онасига танбеҳ бера бошлади.

– Қаранг ойи. Дадамга “у ердаги қизлар очиқ-сочиқ экан” – дея кўрманг. “Ҳаммаси намозхон экан. Хўжайини эса ҳожи экан, – дейсиз, хўпми?

Йўл бўйи ҳам юриб, ҳам эсига тушганида онасига гап ўргатар эди:

– Айтганча, “у ерга эркак кишиларнинг кириши мумкин эмас экан” – деб қўйинг, тагин кўргани келиб қолмасин... Сал ўзимга келиб қолардим мен ҳам.

– Ёки умуман ўзингдан кетасан.

– Дадамга ўхшаб гапирманг. Айтганларимни дадамга етказасиз-а?

– Бошқа чорам бормиди? Иккалангизнинг орангизда қийналиб кетдим. Мен ҳам сал нафас олай энди.

Шундай қилиб Гул хоним эрига биринчи хиёнатини амалга оширар ва қизининг “келажаги” учун замин ҳозирлар эди.

Масжиднинг ёнига келишганида улар ногирон йигитчани кўриб қолишди. У айвонда ўтирганча китоб ўқир эди. Китобдан бошини кўтарганида кўзлари Фотиманинг кўзлари билан тўқнаш келди-ю, бироқ у яна китобини ўқишда давом этди. Фотима унга эшитиладиган овозда онасига деди:

– Биласизми ойи, баъзи одамлар ўзларини ловияга ўхшаб неъмат ҳисоблашади.

Гул хоним қизининг нима демоқчи бўлганини дарров тушунган эди.

– Нима ловия неъмат эмасми?

Йигитча Фотимани кўрмаганга олиб, Гул хонимга деди:

– Гул хола, ассалому алайкум. Яхшимисиз?

– Яхши ўғлим, раҳмат, ўзинг тузукмисан?

– Шукур, мен ҳам яхшиман. Имтиҳонларга тайёрланыпман.

– Қанақа имтиҳон экан?

– Университет имтиҳонларига-да! Уларга ҳам оз вақт қолди.

– Имтиҳондан ўтсанг, қаерда ўқийсан?

– Тиббиёт соҳасида ўқимокчиман.

– Аллоҳ ёрдамчинг бўлсин!

– Омийн.

Фотима йўлда давом этар эканлар, деди:

– Кўрдингизми, ойи. Атайлаб менга эшиттириб гапирди.

– Сен шунақа деб ўйлайвер. Нима энди у бечора гапирмай юрсинми?

– Унинг ҳар бир сўзи асабимни ўйнатади. Овозини эшитишга ҳам тоқатим йўқ.

* * *

Орадан икки ҳафта ўтмасдан Фотима ўзига бошқа иш топди. Бу ерда ойлик маоши кўпроқ берилар, аммо у отасига бу ҳақда оғиз очмаганди.

Ёқуб имом қизида кун ўтган сайин бўлаётган ўзгаришларни сезиб турарди. Бу ҳол уни ранжитар эди, албатта. Минглаб ёш қизлар ишласалар ҳам, тўғри йўлдан адашмас эдилар; лекин имом қизининг характеридан хабардор бўлгани учун унга ишонмас эди. Ичидан бир овоз қизини йўқотаётганини таъкидлар эди нуқул. Шунинг учун имом пул топишнинг турли йўллари қидирар эди.

Ниҳоят бир қарорга келди. Масжид деворининг тагига аравада мева сабзавотлар сотиб, пул топади ва қизини иш жойидан бўшатиб олади. Ҳозирча бу қарорини ҳеч кимга айтмади. Озгина пул топсин, дарров қизига керакли нарсаларни олиб беради.

Бир куни Фотима ишга кетгач, хонасига кирган Ёқуб имомнинг сигарет ҳидидан кўнгли беҳузур бўлиб кетди. Қизи сигарет чекишни бошлабди. Бу ёмон одатларга ташлаган илк қадами эди. У дардини бориб яна дўсти Аҳмадга тўкиб солди:

– Мана қизим охириям чекишни бошлади. Ҳали бир кун келиб ичишга ҳам ўтади. Олдинлари чекиш ичишдай айб саналар эди. Ҳамма чекишга ўтгач, ҳозир ҳатто ҳижобли қизлар ҳам кўча-кўйда бемалол чекиб юришади, гапирсангиз сиркаси сув кўтармайди. Эрта бир кун ичиш ҳам одатий ҳолга айланади. Нима қилсам экан? Қизимга исломий тарбия бера олмадим. Битта–ю битта чорам аравада қовун-тарвуз, сабзи пиёз сотиш.

Аҳмад ҳам жуда хомуш эди:

– Жуда ҳақлисиз, бир чора топиш керак. Унга исломни тушунтириш билан иш битмайди шекилли. Лекин чекишига сиз қаттиқ сиқилманг. Чунки ҳамма сигарет чекадиганлар бузилиб кетган ҳисобланишмайди. Ҳаммасиям ичишга ўтиб кетмайди. Инша Аллох ҳаммаси ўз йўлига тушиб кетади. Қизингиз ҳали ёш. Ақл кириб қолади.

Ёқуб имом хафа бўлиб:

– Балки яхши бўлиб кетар, ишқилиб мени адойи тамом қилиб кейин тўғри йўлга кирмаса бўлди.

Ёқуб имом ич-ичидан ёниб, адойи тамом бўлаётган эди. Қаерда хато қилди экан? Нега қизига исломни севдира олмади?

Масжидда намоз ўқиётганларида ҳам, маъруза ўқиётган пайтида ҳам ич-ичидан эзиларди. Баъзида ўзига ўзи “демак мен намунали инсон эмас эканман, намунали бўлганимда эди қизимни тарбия қила олган бўлар эдим” – деб маърузани ҳам қисқа қиладиган бўлди. Ёқуб имом тушкунликка тушиб қолган эди, илгари ўзини ҳеч қачон бундай даражада ёмон ҳис қилмаган эди. Овози жонсиз, гаплари эса бўлак-бўлак тушунарсиз туюларди ўзига. Ҳолбуки бу курсига чиқиш учун анча–мунча ҳаракат қилган эди. Профессорларнинг ўша даражага чиқиш учун қилган сай-ҳаракатлари ҳисобга олинади-ю, имомларники назарга ҳам илинмайди.

Ёқуб имомнинг хаёлида исломий қонунларга асосланган оила қуришдан бошқа нарса йўқ эди. Бу ниятига етиш учун у кўп ҳаракат қилди. Болаларига севикли ота бўлишни хоҳлаган эди. Бироқ нега натижа бундай бўлди-ю, қаерда хато қилди?

Бугун қизи билан яхшилаб гаплашиб оладиган бўлди, балки уни тушуна олар. Масжид эшигидан уйига чиқадиган зинадан осилиб чиқар эди. Шунча йиллардан бери уни кўтариб

юрган оёқлари гўёки ундан тўйиб кетгандек эди. “Демак” – деди у, “оёқларнинг жонли қадам ташлаши ҳам инсоннинг миясига боғлиқ экан. Менинг хомушлигимни билиб, улар ҳам ўз хомушлиklarини билдирмоқдалар”.

Чўнтагида калити бўлса ҳам, эшик қўнғироғини чалди. “Балки уйда аёл меҳмон бордир” – деб доим шундай қилар эди.

Столга ўтирганча яна бошини чангаллаб олди. Бу ўй-хаёллардан қутула олмаётган эди. “Қизига қандай усул қўлласа экан? Келақол қизим, гаплашиб оламиз”, деса, қизини яхши билади. Фотима ҳеч нарса демай отасини тингларди. Ёки “гаплашадиган гаплар қолмади–ку, неча йилдан бери гапирасиз”, – дерди. Майли нима бўлса ҳам бугун яна бир бор уриниб кўради.

Фотима уйга яна кечикиб келди. Ёқуб имом қизини хонасига чақирганида яна қалби тўла меҳр билан сўзлар эди.

– Фотима қизим, кел сен билан бир дардлашайлик. Фотиманинг эса овози чикмас эди. Бу сафар сал баландроқ товушда деди:

– Фотима, мени эшитяпсанми?

– Ҳа, мана келдим.

– Хуш келибсан, қизим. Кел мана бу ерга ўтир, бир гаплашайлик.

Фотима ҳавотирли кўринар эди. Дадасининг муомаласини ёқтирмади. Тинчликмикан? Ёки отаси бирор нарсани сезиб қолдимикан? – деб хаёлидан ўтказди. Секин кўрсатилган жойга ўтирди. Шаддодлиги йўқолиб, айбдор одамдай дадасининг нима дейишини кута бошлади.

Ёқуб имом қизига бир разм солгач:

– Қандайсан қизим? Иш жойинг ёқяптими? – деб сўради.

– Ал... албатта ёқяпти.

– Биласанки қизим, одам яшаган жойида қўшниси муҳим бўлса, иш жойида ҳамкасблари муҳим ҳисобланади. У ердаги ўртоқларинг қанақа қизлар экан? Сенга фойдалари тегяптими ёки зарарларими?

– Уларнинг менга қандай зарарлари тегиши мумкин?

– Ёмон бўлишса зарарлари жуда катта бўлади. Яхши бўлишса фойдалари.

Фотима ўйлаб ҳам ўтирмай жавоб берди:

– Ҳаммалари жуда яхши одамлар. Ундан кейин менга ким ҳам таъсир эта олади? Менинг ўзимга яраша фикрим бор.

– Ундай дема қизим, инсоннинг дўсти қайси томонга юрса, шеригини ҳам ўша йўлга даъват қилади. Сигарет чекса, сенга ҳам чектиради. Наркотик моддалар қабул қилса, сени ҳам шу йўлга бошлайди. Шунинг учун сен билан гаплашишни хоҳлагандим. Улар сенга тўғри йўлни кўрсатишмаса, сен уларга тўғри йўлни кўрсатишинг керак.

Қизи билан нари бери бўлиб қолмаслик учун у шу усулни қўллаётган эди. Кейин яна гапида давом этди:

– Кўриб турибсан, ҳозир ҳамма нарса ёшларни издан чиқариш учун режалаштириляпти. Сен ўртоқларингга намуна бўлишинг керак. Сенга “Имомнинг қизи эканлигининг унутма демайман” “Аллоҳнинг қули эканлигининг унутма” – дейман. Шунинг ёдда сақлагинки, сен Аллоҳни унутсанг, мажозан айтаман, У ҳам сени унутади.

Ёқуб имом гапида давом этар, қизи эса жимгина тинглар эди-ку, ҳеч қандай таъсири сезилмаётган эди. Ёқуб имом буни кўриб тургани учун, сўзини тугатиб, қизига жавоб берди.

Бир неча кун ўтгач Ёқуб имом аравача сотиб олган эди. У қарз олиб ишини ҳал қилган эди.

Бир куни Фотима уйдан чиқиб иши томон йўл олар экан, дадасининг аравача тепасида бақирганча одамларни чорлаётганини кўриб қолди:

– Келиб қолинг, яп-янги узилган помидорлардан олинг!

Фотима муздай бўлиб кетди. Дадасини бу аҳволда кўришни истамас эди. Унга яқинлашиб жаҳл билан сўради:

– Бу нима қилганингиз дада?

– Савдо қиялман, қизим. Пул топишим керак. Сени бахтли кўришни истайман. Ойингга айтаётганингда эшитиб қолдим. Эски креслоларимиздан уялар экансан. Биринчи қиладиган ишим сени магазинга олиб бориш бўлади, ўзинг бизга янги кресло танлайсан. Сени иш жойингдан бўшатиб оламан, қизим. Уйда ўтир. Сиртки ўқишга кир. Китоблар ўқи, билим ол. Лекин танимаган инсонларингнинг орасида бўлма, болам. Шунинг учун мана бу ишларни қиялман, болам.

Ёқуб имом қизининг жудаям хурсанд бўлиб кетишини кутгани учун унинг кўзларига тикилиб қараб турар эди. Отасининг бу фидокорлигини англадими у? Фотима ҳайрон ва ҳавотирли тарзда отасига қаради. Кўп ўтмай дарров уйга қайтди. Онаси дастурхонни йиғиштираётган эди. Уйга ғазаб билан кириб, ўкириб-ўкириб йиғлай бошлади.

– Тўйиб кетдим, тўйиб кетдим дадамдан. Менга қаранг ойи. Эрингизга айтинг, мени ўз ҳолимга қўйсин. Менга сарой олиб берса ҳам ишимни ташламайман. Мен ишимни яхши кўраман. Унга ҳеч нарса дея олмаганим учун ўзидан кетмасин. Айтиб қўйинг, мени ишдан бўшатиб олишни хаёлига ҳам келтирмасин.

Бу сафар у бақириб–бақириб йиғлар ва қўлига тушганини деворга отар эди. Кўзлари катта-катта бўлиб, жойидан чиқиб кетай дерди. Баъзан сал тинчланар, баъзан яна ўзини тута олмай оғзидан кўпик сачраб бақирар эди. Инсон исён қилаётганида жуда хунук кўриниб кетар экан.

– Бу қандай азоблар бўлди? Нима мен сизларни деб бошқа ёшлар каби яшай олмайманми? Болалигимдан бошланди ўзи. Арқон ўйнасам, имомнинг қизи арқонда сакрар эканми? Тўп ўйнасам, ҳожининг қизи тўп ўйнар эканми? Дадам имом бўлганига менинг ҳам имом бўлишимни хоҳлашди. “Отаси имом бўлса нима қилибди, майли барибир бола бола-да” – дейишмади. Нукул менинг қилган ишларим, хатти-ҳаракатларимни ҳисоб–китоб қилишарди. Яна ўша гап-сўзлар билан ёшлигимни ўтказмоқчисизлар. Ўтказмоқчисизлар!

Гул хоним хотиржам оҳангда қизидан сўради:

– Қизим, исломга бўйсуниб ёшликни яшаб бўлмайдими? Сен ёшлик деганингда ўша кўчасанғи, очиқ–сочиқ кезадиганларнинг ҳаётини айтяпсанми? Гуноҳ ичида “эркинлик” бўлганда яшаладими ёшлик? Исломий чегарадаги “эркинлик” етмайдими сенга? Имомнинг қизи бўлишга келсак, у азобларни мен ҳам тортганман. Менинг ҳам ҳар бир ҳаракатимни кузатиб юрадиганлар бор эди. Бу миллат агар имомни, боласини-ю аёлини кузатиб юрганчалик ўз оиласини тартибга солиб олса эди, ҳаётимиз анча изга тушган бўлар эди. Буларнинг ҳаммасини биламан, лекин нима қилай? Сенга яна бир марта айтаман, исломий “эркинлик” билан яша.

Фотиманинг кўз ёшлари тинмай оқар эди. У ҳам кўз ёшини артар, ҳамда овозининг борича кичқирар эди:

– Қаёқда? Исломиёй “эркинлик”ни яшашимга ҳам имкон беришмади–ку. Қўғирчоқ ўйнаш гуноҳмиди? Арқонда сакрашим, тўп ўйнашим гуноҳмиди? Менга эркинлик берилдими? Айтинг-чи, берилдими? Нима қилсам, “болам, сен имомнинг қизисан” демасмидингиз? Имом қизининг Аллоҳи бошқа-ю, бошқа болаларнинг Аллоҳи бошқами? Нега мендан ўзгача бола бўлишимни хоҳлашди?

Залдаги йиғма краватда бағрини ерга бериб йиғлашда давом этди. Кейин бирдан ўрнидан сакраб туриб, онасига деди:

– Эрингизга айтинг, ишларимга аралашмасин. Бўлмаса уйдан кетаман.

Уй ичида бирдан жимжитлик ҳукм сура бошлади. Гўё мотам ҳавоси

ҳукм сура эди. Бу гаплар душманлар учун ғалаба эди. Илгари қайси фарзанд “уйдан қочиб кетаман” дея олар эди?

Фотима юз-қўлини ювиб яна уйдан чиқди. Дадасининг юзига ҳам қарамай ўтиб кетди. Ёқуб имом қизининг йиғлаб, кўзлари ишиб кетганини сизди. Тушунарли, демак, қизи бориб онасига хархаша қилибди. Нима деди экан? Савдосини ташлаб, дарров аёлининг олдига келди. Зиналардан ҳаяжон билан кўтарилди. Ичкарига кирганида аёлининг йиғлаб идиш юваётганини кўрди-ю, вазиятни янаям аниқроқ тушунгандай бўлди. Қўлини ошхона эшигига тираганча, сўради:

– Нима деди?

Гул хоним кўзларини эридан беркитгандай, бошини кўтармай:

– Ҳеч нима демади, – дея жавоб берди.

– Мендан беркитишга уринма, чунки фойдаси йўқ барибир.

– Қизимиз бошидан оёғигача исёнга тўла. Гапирмаган гапи қолмади. Дадам ишларимга аралашмасин, деяпти. То кичкиналигида имомнинг қизи деб тўп ўйнатишмаганидан тортиб, бугунгача бўлган ҳамма нарсани санаб, роса йиғлади. Имом қизининг Аллоҳи бошқа бўладими, деди. Болалигини ҳам мириқиб яшай олмабди.

Ёқуб имом чўкиб қолган, руҳидаги олов аланга олган эди. Бироз вақт хотинига қараб қолгач, секин ерга чўккалади.

– Қизимизнинг гаплари тўғрику-ю, лекин исён қилишга ҳаққи йўқ. Исён этишнинг ҳеч қандай узрли бир иш эмаслигини унга тушунтиришим керак. Халқимиз жуда тушунчасиз. Имом қизини бошқача бўлиш керак деб ўйлашади.

– Ҳа, менинг ҳам имом бўлишимни хоҳлашди, деб айтди ўзи. Шунақанги гапларни гапирадики, одам нима дейишни билмай қолади.

– Биламан, азизам. Қизимиз, анча ақлли. Шайтонни ҳам орқада қолдиради

Гул хоним эрининг сўзини бўлиб, ичидагиларини тўкиб сочмоқчи бўлди:

– Сизга бир нарса айтай: биз қизимизни йўқотяпмиз. Нима қилсак ҳам уни тўғрилайлик. Унинг бутун фикру хаёли бошқа ёқларда.

– Тўғри, лекин қаерда, нима истайди?

– Билмайман, лекин менимча, очилиб сочилмоқчи шекилли.

– Балки у бирортасини севиб қолгандир. Агар шундай бўлса, сен бир аниқлагин-чи, ким экан. Керак бўлса, ўзим бориб таклиф қиламан.

– Унга асло бундай дея кўрманг. Бирор безорини севиб қолиб қуйдирмасин.

– Нима бўлса ҳам майли, муслмон йигит бўлса бас. Яхши муслмон бўлса бўлди.

Бу гаплардан сўнг елкасидаги юк янаям оғирлашгандай бўлди. Бу юк унинг бутун жисмини эгиб кўйди, кўзларида ёш билан растасининг бошига бориб ўтирди. У одатда пешингача савдо қилиб, намоз вақти бўлганида аравачасини масжид ҳовлисига олиб кириб кўярди.

Ёқуб имомнинг руҳи йиғлар эди. Қизини қандай йўл билан тўғри йўлга солиши ҳақида ўйлайверганидан, ўғлини унутиб қўйибди. Қизиқ ўғли нималар қилиб юрган экан? У-чи, у қайси оламда юрган экан? Энди ўғлининг қайғусига тушди. Эртага биринчи қиладиган иши ўғлининг мактабига бориб суриштириб келиш бўлади.

Ўша куни Фотима уйга яна кеч келди. Остона хатлар хатламас дадасига эшиттириб:

– Ишда ушланиб қолдим, шунга кеч қолдим, – деди овозини баландлатиб.

Кейин хонасига кириб кетди. Ёқуб имом эса қизининг ортидан қараб қолди.

Эртага қизини кузатиб боради.

Тонгда қизидан аввал уйдан чиқиб, таксига ўтирди–ю, қизининг ўтадиган йўлида кутиб турди. Ниҳоят Фотима кўлида сумкасида ташқари бир пакет билан кўринди. Таксининг ёнидан ўтаётганида имом кўринмаслик учун эгилиб турди. Қизи автобус бекатига бориб, кута бошлади. Кўп ўтмай, хусусий такси келиб бекатда тўхтади. Имом ўзи ўтирган такси ҳайдовчисига четроқда тўхтаб туришни айтди–да, қизининг нима қилишини кузата бошлади. Фотиманинг ўша хусусий таксига ўтирганини кўргач, ўзини бутунлай йўқотиб қўяёзди. Ҳайдовчи эса ҳеч нарсага тушуна олмаганидан сўради:

– Энди нима қиламиз?

Ёқуб имом жавоб бера оладиган ҳолатда эмас эди.

Саволни яна такрорлаган ҳайдовчи бу сафар ҳам жавоб ололмагач, орқага ўгирилиб қаради. Ёқуб имом титраб-титраб, аммо унсиз йиғлар эди. Бироз муддат ўтгач зўрға:

– Мана шу машинанинг ортидан борайлик, – деди.

– Хўп бўлади, нима десангиз шу, – жавоб берди ҳайдовчи.

Ёқуб имомнинг кўзлари қизида эди. Қизи ҳеч қандай истиҳоласиз эркин ҳаракатлар билан бошидаги рўмолини ечиб, сумкасига солди. Энди эса сочларини тараб, ёнидаги одам билан кулишиб алла нималарни гаплашиб кетар эди. Ёқуб имом кўз олдидаги манзарани кўрар экан, ич-ичидан ёнар эди. Қизи уни эшитмаса ҳам йиғлаб унга гапириб кетарди.

– Кетма қизим, болажоним. Уларнинг тузоғига тушма. Ўзимнинг гўзал қизим, кетма болам. Ёлвораман, кетма...

Ёқуб имом ўкириб-ўкириб йиғлар эди. Шунча йиллардан бери қизининг ҳақиқий муслмон бўлиши учун ҳаракат қилган эди–ю, аммо ҳозир кўзлари нималарни кўрмапти–я.

Ўша лаҳзаларда у Қуръоннинг яна бир ҳикматини тушуниб етаётган эди. Ёқуб алайҳиссаломнинг ҳам ислом амрига зид ишлар қилган ўғиллари укаларини қудуққа ташлаган эдилар. Лекин Ёқуб алайҳиссалом укаларини ўлдириш учун режалар тузган ўша ўғилларидан воз кечмас, ҳатто уларнинг ҳидоятга эришишлари учун Аллоҳга тинмай ёлвориб, дуо қилар эди.

У жуда яхши билар эди. Булар “Юсуф”имга ёмонлик қилиб, энди менга ҳам ёлғон гапиряпти, дер эди. Йўқотган ҳам, йўқолган ҳам ўз жигарбанди эди. Лекин у тилидан дуо тушмай, сабр билан кутди.

Ёқуб имом мен ундан яхшироқ вазиятдаман, деб ўйлади. Ҳеч бўлмаганда қизимни бошқа болам йўлдан ургани йўқ. Мен азалдан бери душман бўлган тузум йўлдан урди.

Ҳаёт сўқмоқларида

Қуръондан сабоқ олинганида...

Бутун вужуди билан Қуръондан ибрат олишга интилар экан, руҳи сал бўлса ҳам енгил тортиб, юрагида умид уйғонди. Сабр қилиши керак, ахир қизига жуда гўзал тарбия берган. Шундай оғир пайтда Қуръондан ўғит олаётгани яхши бўлди. Юрагидаги олов тобора аланга олаётган бўлса ҳам, анча тасалли олди. Бу тасалли ҳам бўлмаганда нима қилган бўлар эди?

Машинанинг орқа ўриндиғида ўтирганча унсиз йиғлар экан, яна ўша сўзлар оғзидан тушмас эди.

– Болажоним, йўқ, уларнинг тузоғига тушма... Отангга раҳминг келсин. Юрагим дош беролмайди, ахир. Менга бу азобларни раво кўрма.

Ҳайдовчи имомни бу аҳволда кўриб, уни қандай тинчлантиришни билмас эди.

– Қизингизми?

Ёкуб имом кўз ёшлари ичида жавоб бера олмас эди. Сал туриб зўрға минғирлаб деди:

– Ҳа... Қизим.

Ҳайдовчи хафа бўлиб давом этди:

– Сизни тушуниб турибман. Ҳозир қанийди, қизим бўлмаса эди деётгандирсиз.

Ёкуб имом кўз ёшларини артиб:

– Йўқ, ундай деб ўйлаганим йўқ. Ёмон бўлса ҳам у мени болам. Бундай дейишга ҳаққим ҳам йўқ. Менга фарзанд бўлишини мен ҳал қилмаганман ахир.

Олдиндаги машина Лолали маҳалласига келгач, кўп қаватли уйнинг қаршисида тўхтади. Қизи машина ҳайдовчиси билан қўл бериб хайрлашгач, савдо расталарига кириб кўздан ғойиб бўлди.

Ёкуб имом уйга қайтганида бир аҳволда эди. Кечгача гоҳ бориб савдо қилди, гоҳи уйга келиб ётди.

Бўлган воқеани ҳатто аёлига ҳам айтмади. Қизига айтиб қўйишидан чўчиди. Ёкуб имом эса бугун кўрганларини қизига билдирмай, уни олдинги ҳолатига қайтариш ниятида эди. Агар қизи отасининг ҳамма нарсадан хабардор эканлигини билиб қолса, уйдан қочиш кетиши мумкин эди. Унда ҳам қизини йўқотар, ҳам душманлари ғолиб келган бўлар эди.

Кечки пайт қизи келганида қизи билан гаплашиб олишга турли йўллар қидира бошлади. Кейин табассум билан қизига деди:

– Кел қизим, бугун дастурхонни сен туза. Фарзандим тайёрлаган кечки овқатни еб бир маза қилай. Шундай деганча у қизининг юзига тикилиб, унинг хаёлларини англаб олишга интилар эди.

Фотима отасининг унга бундай чиройли оҳангда сўзлашишидан мамнун бўлиб, дарров рози бўлди. Демак, отасининг ҳали ҳеч нарсадан хабари йўқ.

– Хўп бўлади, дада. Дарров тайёрлайман.

Ёкуб имом эса унсиз йиғлади. Қизи мана неча ойлар ўтдики, анчадан бери энди “дада” деди.

Фотима шошиб-пишиб дастурхон тузай кетди. У дадасининг одатини яхши билади. Хуфтон намозидан олдин овқат ейилиши суннат ҳисобланади.

Усома ҳам етиб келди. Ёқуб имом ўғлини кучоқлаб ҳол аҳволини сўради. У ўғли билан дўст бўлишга қарор қилганди. Дастурхон атрофига тўпланишганида эса имом ичидаги дарду аламларга қарамай, кўтаринки кайфиятда кўринишга интилди. Аёлига қараб гапирарди -ю, лекин у гаплар аслида қизига қаратилган эди.

– Бугун савдо жуда яхши бўлди. Шу кетишда давом этса, яхши бир жойга кўчиб ўтамиз. Қизимга бу ер ёқмади. Нега энди фарзандимнинг айтганини қилмас эканман? Қизим энг гўзал нарсаларга лойиқ-ку, шундайми? Мен қизим учун ҳам, ўғлим учун ҳам кечани кеча кундузни кундуз демай ишлайман.

Фотиманинг егани бўғзида тикилиб қолаёзди:

– Сал кеч қолмадингизмикан, дада?

– Нега кеч бўлар экан? Зарар ишнинг қаеридан қайтилса ҳам фойдалидир. Фақат қайтишни билиш керак.

Қизига у “бу хато ишларингдан қайт” деётганди. Ёнаётган руҳи билан деди:

– Бандамиз. Ҳаммамиз хато қиламиз. Қанчадан қанча одамлар бор, охириги дақиқаларда хатоларини тушуниб етганлар. Аслида менинг унчалик катта хатоларим йўқ-ку, лекин сизларнинг шикоятларингизга қулоқ солмаганим учун, сизларни қийнаб қўйганим учун ўзимни айбдор ҳисоблайман. Мен хатоимни тузатаман, чунки мен ўзимга оид хатоларни тузатишга жавобгарман, сиз ҳам ўзларингизга оидларини тузатишга масъулсиз.

Бу гаплардан сўнг жимжитлик ҳукм сура бошлади. Ёқуб имом аста билдирмай Фотимани кузатар, “қизим бу гапларимдан ўзига бирор хулоса чиқариб олдимикин?” деб ўйларди. Қанийди, қизининг қалбида заррача пушаймонлик ҳисси бор йўқлигини билолсайди... Уни қутқариш умиди ортар эди.

Бироқ қизи ҳечам сир бой бермас эди.

– Умуман тўғри йўлдан озган бўлса-чи?

Ёқуб имом бу саволни эшитиб кўнгли кўтарилди. Демак, қизи ўзини йўлдан адашган ҳисоблар, “бу йўлдан қутула оламанмикин?” деб ўйлаётган эди. Шунинг учун у эҳтиёт бўлиб ва маъноли гапириши керак эди.

– Адашса-ю, ақлини йиғиб олиб, тўғри йўлга қайтса, ўзини қутқара олган бўлади. Тунов кунни газетада ўқиб қолдим. Бир киши ўзини “Бўғоз” кўпригидан ташлабди. Денгиз томон шўнғир экан, ўз жонига қасд қилиб нотўғри қилаётганини тушуниб етибди. Юқоридан сакраганда сув қаттиқлашар экан-ку, буни билгани учун йигит сувга яқинлашиб қолганда ҳавода бир ўмбалоқ ошиб, кейин ўзини сувга отгани учун ҳатто бурни ҳам қонамай соғ-омон қолибди. Буни қаранг-ки, пушаймонлик кечроқ бўлса ҳам ўз фойдасини кўрсатар экан.

– Умуман йўлдан озганлар учун вазият қандай бўлади?

– Агар ўша йўлда қолиб кетса, нариги дунёга шу тарзда кетади. Лекин ўлим келмай, ўзини қутқара олиши ҳам мумкин.

Ёқуб имомнинг қалбида неча ойдан бери энди оғзини очган қизининг гапларидан анча умид уйғонди. Бўлди, агар қизи йўлдан адашган бўлса ҳам, қизи хатоларини тушуниб етадиган бўлса, уни кечирар ва унинг хатоларини ҳеч ҳам юзига солмас эди.

Таомдан кейин қалбидаги умид нурлари ила масжидга тушди.

Орадани кунлар ўтди.

Ғам ва умид орасида яшаётган эди Ёқуб имом. Бир кун кечки пайт дўсти Аҳмад уни чақирганини эшитиб пастга тушди.

– Тинчликми Аҳмад? Нимадир бўлдимми?

Аҳмад жуда ғамгин ва паришон ҳолда эди. Ёқуб имом зиналардан шошиб тушар экан, сўради?

– Нима бўлди? Кимдир ўлиб қолибдимми?

Аҳмад унинг кўзларига алам билан қаради:

– Сенинг учун ўлим билан баробардир, дўстим.

– Нима бўлди, тезроқ гапир, бўлмаса юрагим тўхтаб қолади.

Аҳмад бўлса энди йиғлай бошлаган эди.

– Сўрама дўстим. Ўзимнинг фаришта имомим... Сенга нохуш хабарим бор...

– Қанақа хабар?

– Қандай айтишни ҳам билмайман. Аслида бу гапни сенга айтиш жуда оғир, лекин айтишга мажбурман.

Ёқуб имом бирдан қизининг уйда эмаслигини эслади.

– Нима-а-а, қизим ўлдими?

– Айтадиган гапим, ўлимдан ҳам мудҳиш. Бу гапни эшитгандан кўра қизингнинг ўлишини афзал кўрар эдинг.

Ёқуб имом гап нима ҳақда эканлигини англади. Демак, у қизини очик сочиқ ёки бирор йигит билан кўрибди.

– Йўқ, қизим нима қилган тақдирда ҳам, уни қандай ҳолда кўрган бўлсанг ҳам, мени ўлимичалик ёндирмайди. Қайтага, шу аҳволида дунёдан ўтиши мени кўпроқ эзади. Чунки ҳали умид бор, чиқмаган жондан умид. Қизимни қаерда ва қандай ҳолда кўрдинг Аҳмад?

– Сен учун энг аламлиси ўлим экан, унда айта қолай. Бугун қизингни мини юбкада кўрдим. Рўмолини ечган, бўянган. Кўрсанг таний олмайсан.

– Биладан.

– Нима? Биласанми?

– Ҳа, Аҳмад биладан. Уни кузатиб боргандим. Йўлда рўмолини ечиб олди. Рўмолини ечгандан кейин, агар ихлоси бўлмаса, мини юбка ҳам кияди. Хўш, сенинг кўрганингни билдимми?

– Билди. “Дадамга айтманг” – деб роса ёлворди. Лекин мен қандай қилиб айтмай, ахир бу сенга хиёнат бўлар эди-ку.

Ёқуб имом яна йиғлай бошлади.

– Эшитишимни хоҳламаганидан, демак, ҳали умид бор. Илтимос, менга айтганингни билмасин ва уни ўша аҳволда кўрганингни ҳам ҳеч ким билмасин.

– Албатта, ҳеч кимга айтмайман, дўстим. Одамлар билса нима дейди ахир, асло айтмайман.

Ёқуб имом ёшли кўзларини дўстига тикиб:

– Йўқ, мен одамларни эмас, қизимни ўйлапман. Унинг рўмолини ечиб, кундан кунга йўлдан озаётганини билишса, қизимни тўғри йўлга солиш умидим қолмайди.

Аҳмад дўстининг сабру иродасига ҳайрон қолган эди. Бу қандай ота бўлди. Умрида ҳеч қачон бундай отани кўрмаган эди. Улар иккалалари ҳам масжид ташқарисида тик оёқда туришар эди. Ёқуб имом масжиднинг ўртароқ қисми томон юра бошлади.

– Аҳмад, энди сен борақол, қизим бизни кўриб қолса дарров сезиб қолади.

– Хўп бўлади, лекин бу ёғига нима қилмоқчисан?

– Аввалам бор, савдо ишим яхши кетса, бошқа жойга кўчиб ўтамиз. Қизимнинг қўлига кўпроқ пул бераман, ишдан бўшатиб оламан. Булар балки чорамасдир, лекин ҳозир бошқа қандай йўл тутишни ҳам билмайман. У ҳали номусини йўқотиб бўлганича йўқ, балки ўзига келиб қолар, деб ҳаракат қиляпман.

– Сабру матонатингга ҳайрон қолдим. Аллоҳ ўзи қувват берсин.

– Соғ бўл, Аҳмад. Баъзан ўзим хато қиляпманми, деб ўйлаб қоламан. Бир гап бор-ку “ўликлар тирикларни ҳолва еяпти деб ўйлар эканлар” – деган. Шунга ўхшаб, одамлар ўйлайдики, имомларнинг ҳечам ғами бўлмайди, хато қилмайди, деб. Улар бизга, биз уларга бошқа бошқа дунёлардан қараймиз. Ҳозирги гапларинг менга қувват бағишлади, кайфиятимни кўтарди. Демак, тўғри йўлда эканман. Аллоҳ фойдали гапларни гапирадиганларни севади. Қани энди борақол, машҳур шоир айтганидек, “энди мен ёлғиз йиғлайин”.

* * *

Кунлар шу тарзда ўтиб борди. Ёқуб имом ҳеч қандай чора топа олмаётган эди. Эрталаб тонг саҳардан яна аравасининг бошида харидор пойлар экан, бошқа тарафдан ҳали ҳам қизини ўйлаб юм-юм йиғларди-ю, кўз ёшларини ичига ютар эди.

Бирдан дўсти Аҳмаднинг келганини пайқаб қолди. Бироз суҳбатлашганларидан сўнг ўй хаёллари билан ўртоқлашди:

– Аллоҳга шукур, дўстим. Гаров пулини ҳам йиғиб қўйдим. Тавба, баъзи уй эгалари Аллоҳдан кўрқишмайди ҳам. Гаровга тилла бераман десам, олмаяптиям. Мен у уйдан кетаётганимда гаров пулининг ҳеч қандай қиймати қолмас ёки электр ҳақини тўлаб қўйишим керакмиш. Ҳа, шунақа экан, тиллани олақол. Майли, шу пулидан кутулиб олсам, кейин тилла оладиган бирор бошқа уй қидираман.

– Тополмасангчи?

– Топгунимча қидираман. Ўз принципларимдан воз кечолмайман.

– Ҳамма сендай бўлганда-ку, уй эгалари бунчалик адолатсизлик қилмас эди. “Нима қилай қанча миллион сўмларни шу ерга сарфладим, олаётган кира ҳаққим ўша сарф-харажатларимни қопламаяпти-ку” – дейишади.

– Йўқ, улар нотўғри фикрлашапти. Тиккан пуллари фақат кира ҳаққидан келмайди-ку, мулкнинг қиймати ҳам йил сайин ошапти. Бир миллиардлик ер саккиз миллиардга кўтарилади-ю, у бўлса нуқул кира ҳаққини ҳисоблайди.

– Тўғри айтасан. Мен ҳам биттасига шу гапни айтсам, “сен мулкнинг ҳисоб-китобини қиляпсанми?” – деди.

Ёқуб имом ўйчан ҳолда:

– Нимадир қилишимиз керак, деди.

Аҳмад ҳам имомга маъноли қараб қўйиб:

– Тўғри айтасан, нимадир қилиш керак, дея жавоб берди-ю, сўнг мавзунини ўзгартириш ниятида “Хўш, ўзингда бошқа нима гаплар?” – деб сўради.

Аҳмад Ёқуб имомни бирор бошқа мавзуда гап очади деб ўйлаган эди. Лекин имомнинг фикр-у хаёлида биргина ўй эди:

– Ҳаммаси ўша ўша. Кундан кун қизимни йўқотиб боряпман. Лекин қўлимдан ҳеч нарса келмаяпти.

– Тавба, Фотима динидан воз кечдимикана?

– Йўқ, дўстим. Қизим динсиз эмас, лекин у динини севмайди. Аллоҳга ҳам, Қуръонга ҳам ишонади. Лекин унга гўзал кўринаётган дунёнинг ҳақиқий юзини кўрмагани учун диний ҳукмларни ёқтирмайди. Динсиз бўлишни истамайди-ю, барибир ўзини динсиз ҳаётга отади. Нотўғри таълим бердик, дўстим. Хато қилдик. Дин ўргатяпмиз деб, савоб ёки гуноҳлардан сўз очдик. Макруҳ мубоҳларни эса четлаб ўтдик. Оқ ёки қорани ўргатдик, қолган рангларни беркитдик. Болани ҳар тарафдан сиқдик. Кулса ҳам, йиғласа ҳам айбдор санадик. Бошқалар эса Аллоҳнинг динига зид равишда унга рангин дунёни кўрсатди.

Бир муддат нима дейишини билмай, сўнгра яна давом этди:

– Нималарнидир хато тушунтирдик, хато қилдик. Ўзгалар болаларининг дарди билан ёнибман-у, ўз боламни унутибман. У ҳам энди ўшалардан фойдаланяпти.

– Нега айбни доим ўзингга тўнкайсан? Нима ҳамма айб сендами? Қизинг айбсизми? Ўзингни бунчалик қийнама. “Ўзгалар ҳаққини ейиш ҳақсизлик-да, ўз ҳаққига хиёнат адолатсизлик эмасми? Инсон ўз қадрини ҳам билиши керак” – деган сен эмасмидинг? Қизинг сендай отанинг қадрига етмай, ўзидан кетяпти.

– Мен ахир уни айбсиз демадим-ку. Шундай йўл топишим керакки, у ҳам мен ҳам хатоимизни тушуниб етайлик.

– Лекин, Нуҳ алайҳиссаломнинг ҳам фарзанди динсиз эди. У нима отасининг хатоси сабабли динсиз бўлибдими? Йўқ, баъзи фарзандлар катталарнинг хатосини қурол қилиб олиб имонсизлик қилишяпти. Сен ўзингни бунчалик азоблама.

– Гапларинг тўғри, лекин менинг қизим динсиз эмас. Динсиз бўлишни хоҳламайди ҳам. Боламнинг дарди бошқа дедим-ку. Муҳит ҳам боламга анча таъсирини кўрсатди. Мен ҳам Исломни борича сингдира олмадим, шекилли. Нимадир бўлди-да... Аллоҳ ёрдамчинг бўлсин, Аҳмад. Бошқа нима ҳам дея олардим.

– Хафа бўлма-ку. Жуда сергапсан-да. Ўрнингда бўлганимда шунақанги додини бериб калтаклар эдим-ки, ўзини касалхонада кўрар эди. Йўқол, қаерга борсанг, бор. Мени шарманда қилишга нима ҳаққинг бор, дердим.

Ёқуб имом кўзлари тўла ёш билан жавоб берди:

– Сен осон йўлни танлаган бўлсанг, мен нима қилай? Нима қилаётган бўлсам ҳам, болам мени шарманда қилгани учун эмас, уни тўғри йўлга солиш учун ҳаракат қиляпман. Сен ўз орингни ўйлаяпсан. Мен бориб динимни бошидан ўрганаману, қаерида хато қилганимни топаман.

Чуқур нафас олди-ю, йиғламсираган оҳангда гапини давом эттирди:

– Албатта унғача боламдан асар қолса ва мен ҳаёт бўлсам...

Ёқуб имом ўқишда давом этди.

Бугун Нуртеннинг берган оқ дорисидан тортиб кўрдим. Кўнглим айтиб кетди. Ўрганиб қолармишман. Ўртоқларим менинг бу ҳолимга қулишар эди-ю, аммо мен ўз аҳволимга йиғлар эдим.

Дарров ён-атрофни тита бошлади... Сумка, шкафларни қараб чикқач, паласнинг тагини очиб қаради. Ҳа, у ерда бир пакетчада наркотик модда бор эди. Шунда у зарб билан юзига урди. Туш эмас экан.

Буниси ҳаммасидан ошиб тушган эди. Хонанинг ичида худди телбалардай айлана бошлади. Ўқириб ўқириб йиғлагиси келарди. Хонасига кирди. У ерда аёли бор эди. Қаерда йиғласа экан? Қаерга борса ҳам, уни аёли эшитиб қолиши мумкин эди. Дарров масжид томон югурди. У ерда икки мўйсафид нафл намози ўқишаётган эдилар. Бир муддат уларга қараб қолди... Кейин... кейин эса масжид минораси зиналарига тирманиб чиқа бошлади. Айланиб юқори кўтарилган зиналарнинг адоғи йўқдай эди. Баъзида минора тешикларидан ташқарига қараб, қаерига келганини билишга интилар эди. Ниҳоят ярмига келди.

Бир зинага ўтириб ўқириб ўқириб, бақириб йиғлай бошлади.

– Аллоҳим!.. Аллоҳим бошқа чидай олмайман. Менга сабр бер Аллоҳим...Боламни бой бериб кўйдим. Уни менга қайтариб бер, Роббим.

Бир неча дақиқа ўша ҳолда ўтиргач, юз-кўзини артиб уйга қайтди. Қизи билан гаплашиб олиши керак эди. Уни дарров иш жойидан бўшатиб олиши, нимадир қилиши керак.

Уйга келганида аёли уни кўриб, йиғлаганини дарров пайқади ва нима бўлганини сўрай бошлади.

– Нима бўлди, тинчликми?

Ёқуб имом ҳалиям аёли билан гаплашмаётган эди. Саволга жавоб бермай хонасига кириб кетди. Эски стол қаршисига ўтириб, кизини кута бошлади. Орадан соатлар ўтса ҳам, кизидан хабар йўқ эди. Гул хоним бир нарсалар олиш баҳонасида хонага кириб чиқаверди. Нима қилса ҳам эри унга аҳамият бермас, бу ҳолат эса уни пичоқсиз сўярди.

Кейинги сафар кирганида қўлларини белига тираб:

– Нима сиз доим шу аҳволда юрмоқчимисиз? – деб сўради.

Саволига жавоб бўлмади.

– Айтинг, ҳаётимиз шундай давом этаверадими? Бандамиз-ку, хатоимиз бўлади-да. Бошқаларни жуда яхши тушунасузу, нега менга келганда бундай қиялпсиз? Шундоғам қизим истималаб мени ёндирыпти. Бу тарафдан эса сиз.

Ёқуб имом аёлининг охирги гапига ҳайрон қолди. “Бўлган воқеалардан унинг ҳам хабари бормикина?” Ундан гап олиш ниятида:

– Тинчликми? Қизимизга нима бўлдики, сени ёндиради? – дея сўради.

– Ана қаранг. Болам касал бўлиб қолибди. Ҳечам бундай қилмас эди. Ишга ҳам бора олмади бугун. Сиз бўлса мен билан гаплашмаймиз . Бу уйда агар Усома ҳам бўлмаганда портлаб кетар эдим. Сиздан кечирим сўрайман. Мен ёмонлик қилиш мақсадида қилмаган эдим ўшанда. Ўшанда ҳақиқатни айтганим билан нима бўлар эди? Қизингиз аллақачон қарорини қабул қилиб бўлган эди. Сизни хафа қилмаслик учун айтмаган эдим. Бўлди энди. Мен билан гаплаша қолинг.

Ёқуб имом неча кунлардан бери илк маротаба аёлига нигоҳ ташлади:

– Ниятингдан шубҳам йўқ-ку, лекин қилган хатоинг бизга жуда қимматга тушади. Менга ёлғон гапирмаганингда эди, ўзим унга яхши бир жойдан иш топиб берар эдим. Тўғри, ёмонликни истаган ҳар қаерда ҳам ўз билганини қилади-ю, лекин шундай бўлса ҳам уни ҳар куни ишдан ўзим олиб келар эдим.

Рўпарасида эски стулга ўтирган Гул хоним чуқур хўрсиниб:

– Ниятимни билдингиз, энди мен билан гаплашақолинг, деди.

– Мен-ку гаплашавераман, лекин сен билан қалбим, руҳим гаплашмаяпти. Кўнглим жуда оғриди. Ҳозирча менга тегинма, вақт ўтсин. Балки ўзимга келиб қоларман. Аллоҳдан сўраб, дуо қил. Қалблар унинг қўлидадир. У хоҳласа тузалади, хоҳламаса ҳеч нарса қилолмаймиз.

Шу пайт улар Фотиманинг эшикка суяниб турганини кўриб қолишди. Қўлини эшикка тираб сўради:

– Яна мени деб уришяпсизларми? Бу уйдаги жанжаллар хиқилдоғимга келиб кетди.

Ёқуб имом таажжубланиб:

– Қизим, қачон уришдик? – деб сўради.

Гул хоним ҳам:

– Бу гапни қаердан олдинг, қизим. Шунчаки, сал тортишиб қолдик холос. У ҳам сен сабабли.

Ёқуб имом дарров гапга аралашди:

– Бу нима деганинг, қизимиз нима қилибди-ки, уни деб гап талашсак?

Унинг нигоҳидан “эҳтиёт бўлиб гапир” деган маъно уқилар эди.

– Болам, кел вақтинг борлигида уй масаласини ҳал қилайлик. Бугун уй қидирайлик. Уни сен хоҳлагандай жиҳозлаймиз.

– Мени ишдан бўшатиб олмоқчимисиз?

Ёқуб имом сал ўйланиб қолди. “Ҳа” – деса, бу сафар қизи бутунлай қўлдан кетиши мумкин, уни секин–аста инсофга келтириши керак эди.

– Ўзинг биласан, қизим. Аввал бироз муддат уйда ўтирасан, зериксанг, бирор иш топамиз.

– Ўйлаб кўришим керак, ундан кейин иш жойимга ҳам бир ой олдин хабар беришим лозим.

Гул хоним бу сафар жуда қаттиқ ғазабланди:

– Сен қанақа оҳангда гаплашяпсан? Қаршингдаги кимлигини унутиб қўйдинг шекилли. Кундан кун ҳаддингдан ошяпсан, отангни жинни қиласан-ку.

– Мен унга жинни бўл дебманми?

– Сенга ўхшаганларнинг ўзи одамни жинни қилгани етади. Ҳа, сенинг айбинг йўқ. Айб сени эркататган отангда.

Ёқуб имом бу гаплардан безовта бўла бошлади:

– Қизимнинг кўнглини оғритма, болам ҳаддидан ошмайди. Ошса ҳам дарров ўзини қўлга олади. Уни қаанча Қуръон курсларига юборганман. Ўқиди, ўрганди...

– Ҳа, Аллоҳнинг динига кўра эмас, фалон домланинг истагига кўра ўқитиладиган курсга. Домланинг яхши кўрган талабаси яхши, ёқтирмагани эса нукул ёмон бўлиб чиқадиган курслар. Домлага ялиниб ялтоғланиб бизни ёмон кўрмасин дея унга қул бўлар эдик. Аллоҳдан бошқа ҳаммага қул бўлдик. Домладан тортиб уни болаларигача ҳамма ҳаммадан кўрқар эдик. Мажбуран қилдирилган ибодатлар... Битта хато қилсак, минг киши эшитиб, ҳисоб сўрайди. Худди биз ҳеч хато қилмайдиган қилиб яратилгандай. Ўша ўқишда жонимдан тўйиб кетардим, тўйиб. Биров айб қилса ҳам жазо олиш навбати менга келган бўлса калтакни мен ер эдим. Бировларнинг истагига кўра яшар эдик.

Фотима энди йиғлай бошлади:

– Ўша курсларда Аллоҳ ва унинг расули йўқдай. Қайси мавзуда кимдан қандай ҳукм келишини кутиб, кўрқиб ўтирар эдик. Энди эса сиз курсларда ўқитганман, деб мақтаняпсиз. У ерда билим олишга бўлган меҳримни ўлдиришди. Ўзимни ҳам...

Ёқуб имом ғамгин ҳолда сўради:

– Майли, илк борган жойинг шунақа эди. Кейингисидан нега кетдинг? У ер яхши эди шекилли?

– Қайси бирини айтяпсиз, эслолмадим?

– Захро билан борганларингчи...

– Ўшанда мен кетмаганман. Ўзлари ҳайдашган...

– Нега ҳайдашади? Яхши талабани нега ҳайдашар экан?

– Кўп савол берармишман. Мени кимдир айғоқчи қилиб юборган эмиш.

– Ундан кейинги борган жойларинг-чи? Жуда намунали ўқишларни топиб берган эдим. Уларга ҳам бормадинг.

– Албатта бормайман-да. Ўзлимни йўқотиб бўлган эдим. Бир одам айтганидай “фикрляпманки, демак борман”. Фикрляпманки, савол сўрайман. Савол сўрагандан кўрқишлари керак эмас эди.

– Энди-чи, ўзингга келиб қолдингми?

Фотима бир муддат нима деб жавоб беришини билмай қолди. Гул хоним қизининг бу қилиқларига ортиқ индамай тура олмади:

– Диндан чиқмоқчи бўлган Фиръавн, “Ҳақдан келган китобни ёқтирмадим”, деб баҳона қилган экан. Ёмон курсларга дуч келган бўлсанг, исломга жаҳл қилиш керакмиди? Ўзи, калтак егинг келиб қолган. Биз ҳам қийналиб ўқиганмиз. Солдатлар келиб қолади, деб кўрққанамиз етмагандай, синф раҳбаримиз ва қишлоқ катталари сотиб қўямасин дея, муздай уйларда ўқир эдик. Лекин бошимизда отамиз бор эди. Шунга жасорат қилолмас эдик. Сенинг бошингда номи ота деган зот бор, лекин оталикдан асар йўқ. Албатта шундай қиласан-да.

– Ойи-и...

– Ойи пойинг йўқ. Мен отангмасман. Қўлимга тушсанг, Аллоҳдан бошқа ҳеч ким қутқара олмайди.

Фотима ҳам яхшигина қайсарлашди:

– Йўғ-е. Аслида эски Фотимадан асар йўқ.

Ёқуб имом титраган оҳангда сўради:

– Нега ундай дейсан? Илгариги Фотима қани, қизим?

Фотима жавоб бермас, бир нуқтага тикилиб қолган эди.

Гул хоним қизининг таъзирини бериб қўйиш учун ўрнидан турган ҳам эдики, Ёқуб имом уни куч билан тўхтатиб қолди:

– Асло, асло қизимни ура кўрма. Қўй, ичидаги дардини айтсин. Бизга айтмаса, кимга айтади?

– Бу қиз ичидаги дардини айтаётгани йўқ, ақлингизни йиғиб олинг. У бизга исён қиляпти. Курслар ёмон бўлганидан бормаганмиш. Унда муштипар онанинг курсидан нега кетди? У

ерда ҳаммаси рисоладагидай эмасмиди? Дарслар доим ўз вақтида бўлар, баҳс-мунозаралар ўтказиларди. Талабалар хоҳлаганини сўрашар, ҳафтада бир марта дунёвий журнал, китоблар ўқишга рухсат беришар, Ислом ҳеч қандай уйдирмаларсиз ўргатилар эди-ку. Ўқитувчилари ҳам жуда ақлли, зуко эди. У ерда ҳатто мен ҳам ўқишни истар эдим. Қизингиз бўлса, у ердан ҳам кетди.

– Тўғри у курслар менга ёқарди, лекин дарсларни яхши бера олишмади.

– Кетмасдан сабр қилсанг нима бўлар эди? Ҳа бошида шунақа бўлиб туради-да. Сал сабр қилиш керак эди. Сен бўлсанг, ўқишдан келиб деворларга манекенларнинг суратини илиб, уларга махлиё бўлиб ўтирар эдинг. Хаёлинг артису, манекенларда эди.

Ёкуб имом бу гаплардан умуман хабари бўлмаган эди

– Нимаа? Деворларга манекенларни расмини ёпиштирарди? Нега мен билмаганман?

Гул хоним эри томонга жаҳл билан ўгирилиб деди:

– Сиз қизингиздан хабар олиб турармидингиз? Назарингизда қизингиз фаришта эди. Хўп майли. Бу мавзуни бас қилайлик-да, сизлар бориб уй қидиринглар. Қара, даданг сени деб, ижарага уй қидиряпти. Ҳалиям унинг қадрини билмайсан. Виждонинг борми, ўзи?

Ёкуб имом аёлига ғамгин назар ила боқди. “Бечора, қизининг қилиб юрган ишларидан хабар топса, юраги тўхтаб қолса керак”, – деб ўйлади. Ўзининг бу ишларга қандай тоқат қилиб юрганига ҳайрон қолар ва ўзига сабр сўрар эди.

– Аслида, ўзини айблай олмаганлар бировлардан айб қидиради. Шунча пайт курсларга катнади, сиз шунча йил тарбия бердингиз. Фотима ошхона тарафга йўл олар экан, – Лекин бир тийинлик фойдаси бўлгани йўқ, – деб гапида давом этди Гул хоним.

Ёкуб имом қизига эшитиларли қилиб:

– Янглишяпсан, хотин. Заррача иймони бўлганларга олган билимлари бир кун келиб албатта асқотади. Билим олтинга тенгдир. Вақт ўтса ҳам қиймати тушмайди, – дерди-ю, лекин ич-ичидан йиғлар эди. Сўнгра қизига:

– Бўлақол қизим, юр уй қарашга борайлик, – деди.

– Бугун бора олмайман. Олдин ишдан рухсат олай, бошқа куни борамиз. Бугун кеч бўлса ҳам боришим керак, деди.

Фотима тайёргарлигини кўриб уйдан чиқиб кетаётганида Ёкуб имом унинг ортидан руҳи ёнган ҳолда қараб қолди.

Кейинроқ Ёкуб имом азон ўқиди ва жамоат бўлиб намоз ўқишди. Намоздан сўнг имом жамоасига юзланиб:

– Биродарларим, агар рухсат берсангиз, бугун сизлар билан бироз суҳбат курсак.

Жамоа аъзолари бу таклифни эшитиб, севиниб кетишди.

Ёкуб имом ичидаги алангаланган олов унинг ташидан ҳам сезилар эди. Одамлар орасида дўсти Аҳмад ҳам бор эди. Баъзан кўзлари тўқнаш келганда, кўзларини олиб қочар эди. Бисмилло деб сўз бошлади:

– Муҳтарам биродарлар, бугун сизлар билан бола тарбияси ҳақида гаплашмоқчиман. Бу мавзу кундан кун долзарб масалага айланмоқда. Сал кеч қолдик, лекин ҳеч бўлмагандан кўра... Менинг ҳам ақлим энди кирди. Мен фарзандларимизни тарбиялаётганимизда исломий қонун-қоидаларга асосланмаганимизга ишониб бормоқдаман. Турли янглиш чекловлар билан болаларимизнинг дунёларини остин-устун қилдик. Тўп ўйнама, Ҳазрати

Хусайннинг боши дедик, кўғирчоқ ўйнама, кейин унга жон ато қилишинг керак бўлади, деб хар хил уйдурма гапларни гапирдик.

Болаларимизга исломни севдириб эмас, кўрқитиб ўргатдик. Динсизликка нисбатан болаларимизда нафрат уйғотмадик. Улар эса нафратларини ота-оналарига ёки бир-бирларига нисбатан ишлатишди. Кеча бир ёзувчи дўстим янги нашрга тайёрлаган китобини кўз югуртириб чиқишим учун берди. Бечора, у мени ҳамма нарсани билади, деб ўйлайди. Бу китобнинг нашр этилганини эшитишингиз билан уни олиб ўқинглар. Ёзувчининг фикрларига диққат қилинг, бир бўлимини ўқиб бераман.

“Севишнинг ҳам нафратланишнинг ҳам ўз қоидалари бор. Душманларимиз ҳам бу қоидаларни жуда яхши билади ва ўз ўрнида фойдаланишади.

Ёшларимизга кино, театр ва шунга ўхшаш йўллар билан таъсир кўрсатишяпти. Баъзида биргина карикатура ҳам уларнинг дунёқарашини ўзгартиришга етиб ортяпти.

Сабаб?

Сабаби ғоятда аниқ. Биз болаларимизга душманларимиз ва уларнинг хийлаларини умуман ўргатмадик. Уларга таҳорат, намоз, Қуръонни ўргатиш етмайди. Бироқ биз етади, деб ўйладик.”

Ёқуб имом кўз ёшларини тута олмади:

“Қайси ота ўз фарзанди билан сайр қилгани чиқади? Қайси ота-она жигарбандини суйиб, эркалаб намоз ўқишни ўргатяпти? Қайси ота-она фарзандлари билан дўст тутинган? Бу хислатлар жуда камчилигимизда мавжуд. Қоп-қора тахтада оқ нуқталар тахтани оқартира олмайди-ку”.

Кўзёшлар имомнинг яноқлари-ю, бурнидан оқар эди... Бошини кўтариб жамоага назар ташлади.

– Биродарлар, мен бу ёзилганларни бажара олмадим. Чиройли муомала етади, деб ўйлар эдим, етмас экан. Келинг ҳаммамиз бир бўлиб бу хатоларимизни тўғрилайлик. Ичингизда бирортангиз шу сифатларга эга бўлсангиз, айтинг, дуоингизни олайлик, қўлингизни ўпайлик.

Ҳеч кимдан садо чикмади. Кутилмаганда у Диний қўмита тарафидан юборилган тафтишчига кўзи тушди. Тушунарли... Дарҳол курсидан тушиб, тафтишчининг олдига келди.

– Хуш келибсиз. Ҳойнаҳой мени қидириб келган бўлсангиз керак.

– Ҳа, сизни сўраб келдим.

– Марҳамат, эшитаман.

– Устингиздан шикоят тушган. Масжид ҳовлисини бозорга айлантириб юборибсиз. Шу тўғрими?

– Бир аравачада озгина мева сабзавот сотяпман, лекин бу хизмат вазифамга салбий таъсирини кўрсатгани йўқ.

– Бу ишни Давлатимиз ман қилган. Протокол тузишга мажбурман.

Буниси энди ортиқча, Ёқуб имомнинг дармони қолмаган эди.

– Неча йилдирки сурғунликда азоб чекдим. Бола чақам ҳам мен билан бирга қийналишди. Агар яна сурғунлик ҳақида фармон келса, кўтара олмайман. Шундоқ ҳам дардим тоғлардан ошиб кетган.

– Ким шикоят қилибди? – гапга аралашди Аҳмад.

– Жамоатдагилардан...

Ёқуб имом жамоатга бир назар ташлаб олгач деди:

– Йўқ, жамоадагилар бундай қилишлари мумкин эмас, ахир мен уларга умримни сарфлаганман. Илтимос протокол (баённома) ёзманг, ёлвораман.

– Давлатнинг ҳам ўзига яраша қонуни бор.

– Унда давлат маошимизни кўтариб қўйсин. Етмаяпти ахир. Олган пулимиз еб-ичишдан ортмайди. Илгари бир шаҳарда яшасак ҳам, ота-онамни кўргани бора олмас эдим. Энди эса кун ора хабар олиб келаман. Сал кўкрагимга шамол тегди десам, бу хайфсан иши. Ёлвораман, шундоғам дардим кўп.

Тафтишчи ўйланиб турар экан, жамоат ўрнидан турди:

– Йўқ, биз имомимиздан жуда мамнунмиз. Орамиздан ундай одам чиқиши мумкин эмас. Кимлигини айтинг ёки жамоамизни ёмон отлиқ қилманг. Акс ҳолда, устозимиз биздан шубҳаланиб қоладилар.

– Айта олмайман.

Сўнгра тафтишчи имомни ташқарига имлади.

– Бирор ҳолироқ жойда гаплашайлик.

– Марҳамат, уйга чиқайлик.

Ёқуб имом яна зиналардан зўрға кўтарилар эди. Уйга киришгач, тафтишчи ўзига кўрсатилган курсига ўтирди, имомга бошдан оёқ разм солгач деди:

– Майли, протокол тузмайман. Бориб ҳеч қандай шубҳали нарсага кўзим тушмаганини айтаман. Бироқ сиз ҳам у ишингизни йиғиштиринг, келишдикми?

Ёқуб имом кизига берган ваъдасини ўйлади. Буёғига нима қилади? Қизини қандай қилиб тўғри йўлга бошлайди? Лекин мажбуран сўз берди

Тафтишчи кетгач дарров уйдан чиқди. Телбаларча қадам ташлар, ҳеч нимани ўйламас эди. Бироз вақт ўтгач, Усома ёдига тушди. Дарров бориб уни топгиси келди. Қизини ўйлаб яна ўғли хаёлидан кўтарилибди. Усома ўртоқлари билан ўйнар эди. Аввал бир чеккада ўтириб уларни томоша қилди. Усома отасини кўрган заҳоти югуриб келди.

– Тинчликми дадажон, бирор нима бўлдимми?

Ёқуб имом мажолсиз жавоб берди:

– Нима бўларди, ўғлим. Шунчаки олдингга келдим.

Усома ҳайрон бўлганди.

– Яхши-ку лекин нега келдингиз?

– Ота-ўғил бир айланиб келайлик, дедим-да. Юр, Лунапаркка борамиз.

Тавба дадасига нима бўлди экан?

– Хўп дада, юринг.

Ўғли билан бир неча соат сайр қилди. Чиройли суҳбатлар куришди, Усома қайси арғимчоққа ўтиргиси келса, ўшанга миндирди.

Туни билан ўйлаб чиққан Ёқуб имом нонуштага чақиритганида ҳалиям мотамнамо кайфиятда эди. Гул хонимнинг эътиборини эрининг сочида оқ толалар кўпайиб кетгани тортди.

– Азизим, сочларингиз оқариб кетибди.

Сал ҳайрон бўлган эди-ю, бироқ ҳеч нима бўлмагандай жавоб берди.

– Оқаради-да. Кундан кун дунё ташвишлари ортапти. Қувватдан қоляпмиз. Қарияпмиз. Нариги дунёга тайёрланяпмиз. Нима ҳам қилар эдик?

Фотима ҳам кўз тиғи билан отасининг сочларига қаради. Ростдан ҳам оқариб кетибди. Нега бирдан оқариб кетди экан? Ҳайрон бўлган бўлишига қарамай, ҳеч нима демади. Онасига берган жавобни қайтаришини билар эди. Ошхонага кирди. Кўзлари айвонда ўтирган йигитга тушди. Йигитча яна уларнинг деразасига қараб турар эди. Кўзлар тўқнаш келгач, йигитча шошиб нигоҳларини дарров олиб қочди.

Фотима алланималар деб асабийлаштию пардани тортди. Кўп ўтмай Фотима уйдан чиқди. У йигит яшаган уйнинг олдидан тез-тез юриб ўтиб кетди. Бирдан унинг онаси билан тўқнаш келди. Дарров онасига ўғлидан шикоят қила бошлади.

– Хола, ўғлингизга айтиб қўйинг, менга қарамасин. Асабийлашганимдан ўзимни тута олмаяпман.

Аёл ҳайрон бўлиб қолди:

– Нима деяпсан, қизим. Ўғлим ҳеч кимга қарамайди. Сенга шундай туюлган бўлса керак.

– Қўйсангиз-чи, нукул кўзлари бизнинг деразада, менда.

– Сен қарамасанг, унинг қараганини қаердан билдинг?

– Кўзларим бўлганидан кейин кўраман-да.

– Ўғлимниқиям кўз-да. Уйларингиз бизникининг тўғрисида бўлса, билмай қараб юборса керак. Агар ўғлим чиндан ҳам сенга қараётган бўлса, унга ачинаман.

Бу гап Фотимага қаттиқ тегиб кетган эди.

– Нимага энди?

– Нега бўларди. У аслида сендан нафратланади. “Имомнинг қизидай бетарбия кизни кўрмаганман. Оёқлари меникидай бўлиб қолганда нима қилар эди, билмайман”, – дейди. Сени жуда эркатоё киз, деб ҳисоблайди. Шундаям сени севиб қолган бўлса, у чиндан ачинарли ҳолдадир. Кечагина сенинг одамгарчилигинг қолмаганини айтган эди.

– Ўғлингизга айтиб қўйинг, менинг одамгарчилигим жойида, у ўзини билсин.

– Менинг боламнинг ҳам одамгарчилиги жойида. Сен уни ҳақорат қилиб, ерга урма. Аллоҳ кўрсатмасин, бир бахтсиз ҳодиса туфайли сен ҳам унинг ҳолига тушишинг мумкин.

– Ўзи асрасин.

– Асрасин-ку, лекин бу тақдир. Асрамаса, кейин ўзинг уялиб қоласан.

Ёқуб имом ҳалиям паришон эди. Бирор чора топишга интилар эди. Ўша куни кечаси Фотима уйга келмади.

Имом Хуфтон намозидан кейин кўзи илиниб ухлаб қолган эди. Уйғонганида кечаси соат 2 бўлибди. Гўё юрагини оғир юк босиб тургандай бўлиб, ўрнидан сакраб турди ва Фотиманинг оёқ кийимига қаради. Қизи келмабди. Аёлини уйғотмоқчи бўлди, лекин у ҳам неча кундир ҳол-мажолсиз, чарчаган. Уйғотишга кўзи қиймади. Кийиниб Бетуш

холаникига борди. Жаҳл билан эшик кўнғироғини босар, ичкаридан овоз келгачгина сал ўзига келди.

– Ярим кечаси қайси тарбиясиз бўлди?

– Мен Ёқубман, эшикни очинг.

– Нега очар эканман. Мен бир бева аёлман, бу вақтда ҳеч кимга эшикни очолмайман.

– Қизимни олиб кетгани келдим. Бу сафар жуда қаттиқ ғазабланганман. Эшикни очингда, қизимни олиб кетай.

– Бу ерда қиз-пизингиз йўқ.

– Биладан, у ичкарида. Эшикни оч, бўлмаса ўзимга жавоб бермайман.

– Нима қиласан, эшикни синдирасанми?

– Ҳар нарса бўлиши мумкин. Тинчгина эшикни очинг.

Аёл эшикни очишга мажбур бўлди.

– Кирақол, қани нима топаркансан?

Ёқуб имом зинадан ўқдай учиб чиқди. Ҳамма ёқни қараб чиқди-ю, қизини топа олмади.

Эртасига Бетуш бу вазиятни бошқачароқ таърифлаётган эди:

– Нима эмиш, ярим тунда келиб туйғуларимни жиловлай олмаяпман, дея эшигимнинг тагига ётиб олди. Яна эшикни очмасанг, синдираман, дейишига ўлайми? Ҳайрон қолдим. Сиз имом бўлсангиз, бу қилиқлар сизга ярашмайди, дедим.

Бу гапларни эшитиб турган аёллардан бири ғазабини тия олмай ўрнидан сапчиб туриб кетди.

– Йўқ, йўқ! Бўлиши мумкин эмас, Ёқуб имом бундай қила олмайдилар.

– Қўйсангиз-чи, нима мен буларни ўзим ўйлаб топибманми?

– Бўлиши мумкин. Шунини хоҳлаганингиз учун уйдирётган бўлишингиз мумкин.

Бу гап-сўзлар оғиздан оғизга ўтиб, ниҳоят Ёқуб имомнинг қулоғига етиб борди. Имом хомуш тортиб сўради:

– Бу гапларга ишонганлар бўлдими?

– Йўғ-е, ишонганлар 3-5 кишидан ортмайди. Ишонишса нима қилган бўлар эдингиз?

– Имом ўзига ишонмайдиган жамоага имомлик қила олмайди. Агар шундай бўлса, мен дархол бу ердан кетар эдим.

Масжид ҳовлисида авж олган бу гап-сўзлар давом этар экан, Аҳмад келиб қолди:

– Тинчликми, анави номуссиз сиз ҳақингизда нималар деб юрибди? Ҳаддини билдириб қўйсак бўлармиди?

– Қўйсангиз, дўстим. Унинг гапларига парво қилмаганлар ҳаддини билдириб бўлишибди ўзи. Одобсизлар билан тенг бўламизми? Аслида бундан ҳам муҳимроқ қайғуларим бор. Дўстим, қизим йўқолиб қолди. Ишхонасига телефон қилсам, кеча ишдан бўшаб кетди, дейишди. Оғир вазиятда қолдим, бу жамият боламини қўлларимдан тортиб олди.

Иккалалари ёлғиз қолишганида имом кўз ёшларини тия олмади:

– Хотиним, сиқилиб ётиб қолди. Менинг ҳам аҳволим яхши эмас. Ҳазрати Ёқуб каби сабр қилишдан ўзга чорам йўқ, лекин сабрим етмаяпти. Шунинг учун ёняпман.

– Сабр қилишдан бошқа иложинг йўқ. Сабр қил. Нима ҳам қила олардинг?

– Ҳаракат қиляпман. Роббим сабр берсин. Салдан кейин мелицияга бораман, аммо нима дейишимни билмайман. Бунинг устига қизим ўн саккизга кирди. Қонунга биноан энди қизимнинг ҳаётига аралашишга ҳаққим йўқ. Фарбдан намуна қилиб олинган бу қонунни деб, ёшларимиз қўлдан кетяпти.

Ёмондан дўст чиқмайди!...

Фотима отаси унинг иш жойини ва қандай иш қилаётганини билгач, борадиган жойи ёлғиз Бетуш холасиники эди. Лекин битта маҳаллада яшаганлари учун бора олмаганидан, телефон қилди холос.

Бетуш хола телефонга жавоб берар эди:

– Яхши қилибсан. Қайси замонда яшаяпмиз ўзи? Бу замонда имомнинг қизи бўлиш осонми? Қўявер, кунингни кўриб кетасан. Қизларимнинг олдига бор. Уларга телефон қилиб қўйдим, яхшилаб кутиб олишади.

Фотима айтилган манзилга етиб борди.

Уйда бир аёлдан бошқа ҳеч ким йўқ эди. Аёл уни очик юз билан кутиб олди:

– Марҳамат қизим, бу ерни уйингдай кўравер. Келақол, қани аввал танишиб олайлик -чи? Кимсан, қаердан келдинг?

Фотима Чечак исмидан отасининг хабари борлигини эслаб, яна янги исм қйлаб топди:

– Исми Демет. Сизникичи?

– Меники Райҳон, қизим сен ҳам маникенмисан?

– Ҳа, маникенман.

– Яхши, яхши, Аллоҳ хоҳласа доим маникенлигингча қоласан. Бу ерга келганларнинг баъзилари маникен бўлди-ю, лекин баъзилари бошқа нарса бўлиб кетишди.

– Аллоҳ асрасин, мен бошқа нарса бўлмайман.

Райҳон анча тажрибали аёл эди:

– Инша Аллоҳ бўлмайсан-ку, лекин ўзингга эҳтиёт бўлишинг керак. Улар ўз йўриғига секин-аста солишади. Ҳали ор-номусини йўқотмаган қизга ўхшайсан. Ўзингга эҳтиёт бўл, хўпми? Ким қаерга таклиф қилса кетаверма. Ётоғига чорлай олмаганлар, аввал овқатланишга таклиф қилишади. Ўша таклифнинг охири бахайр эмас, болам. Яхшилик қилмоқчи бўлса, ана борсин, кўчада қанчадан-қанча қийналган болалар бор, камбағаллар бор, ўшаларни таклиф қилсин. Ёмон йўлга юришни истамасанг, ҳеч кимнинг таклифини қабул қилма. Дискотекаларга борма. Дарров бу мавзуни очганимнинг сабаби, бошқаларнинг йўғида аввал инсонийлик вазирамни бажариб қолай дедим. Ароқни эса умуман оғзингга олакўрма. Ишдан уйга, уйдан ишга бор.

Диний таълим олмаган Райҳон хола ўзича фатво ҳам берар эди:

– Ҳали ёшсан, вақти чоғлик қилмоқчи бўлсанг, казинога ўхшаган одам гавжум жойларга бор. Менинг ҳам сендай қизим бор. Ёмон йўлга киришини истамайман...

Фотима Райҳон холанинг гапларини диққат билан тинглади. Кўп ўтмай иккита маникен қиз келиб Фотима билан таниша бошлади:

- Мен Фигоман, бу дугонам Барно.
- Мен эса Демет.
- Неча йилдан бери маникенлик қияпсиз? – сўради Фиго.

Фотима сал ҳижолат тортиб:

- Бу ишни яқинда бошладим, – дея жавоб берди.

Фиго тинмай савол берар эди:

- Учрашиб турадиганинг борми?
- Йўқ!
- Унда ўзим сенга топиб бераман.

Барнонинг жаҳли чиқиб кетди:

- Нимага сен топиб берар экансан? Керак бўлса ўзи топади. Сен нима ҳалигинақамисан?
- Ҳалигинақа бўлсам нима қипти?

Барно бу қизнинг гапларига чидай олмас эди:

- Неча ойдан бери менгаям шу гапни уқтирмоқчи бўляпсан. Энди қўлингдан ҳеч нарса келмаганидан, бу қизга ёпишяпсан.

Фиго билан Барно гап талашиб қолишди. Фотима ҳам қаерга келиб қолдим, дея уларга тикиларди. Сўнгра Фиго магнитофонни қўйиб, рақсга туша бошлади. Фотима эса уларга анграйиб қараб қолган эди.

Кеч бўлиб қолган, Фотиманинг қочоқдаги илк туни эди-ю, аммо буларнинг ҳеч қайсиси унга ёқмаётган эди. Ётоғига ётгач, ўйлай бошлади: “Энди озод, бахтли бўла олармиканман? Истаганимдай яшасам, нималарга эриша оламан? ” Буларни ўйлаб бирдан Фотиманинг туклари тикан-тикан бўлиб кетди. Аммо у ҳаммасига қўл силтаб яшашни маъқул кўрди.

Пул-мули ҳам йўқ эди-ю, яна ёрдамга Бетуш холаси етишди. Анча мунча пул бериб, топганинга тўларсан, дея тилхат ҳам ёздириб олди.

Фотима эртасига бориб ўзига янги кийим-кечак сотиб олди. Янги иш жойида бошқалардан кам бўлмаслиги керак эди-да. Кеч бўлгач, турган уйига яна иккита маникен қиз келиб жойлашди. Улар Фигонинг дугоналари эди. Барно эса уларни умуман ёқтирмас, уларга нафрат кўзи билан қараб, Фотиманинг қулоғига шивирлади:

- Одам қаерда бўлган тақдирида ҳам одамгарчилигини йўқотмаслиги керак. Булар маникенми, суюқоёғми билиб бўлмайди. Бизга ўхшаган маникенларнинг ёмон отлик бўлишига сабаб бўлишади.

Фотима энг номусли маникен ҳам оёғини очиши кераклигини ўйлаб, минғирлаб деди:

- Тўғри айтасан, мен илгари ишлаган жойимда ҳам шунақаси бор эди.

– Маникенлар замоннинг пул машинаси бўлиб қолган. Ҳамма улардан фойдаланиб пул ишлаб олсам, дейди. Баъзи жойларга бошлашади-ку, ақли бўлганлари бормайди. Мен ҳам маникенман, лекин мени ҳеч ким йўлдан ура олмади, унаштирилган йигитимдан ташқари... Унинг йўриғи бошқа.

Фиго қизларга:

- Қани қизлар бўлақолинглар, бугун казинога борамиз. Поп илоҳини тинглаймиз, қани турунглари! – дея кутилмаганда мурожаат қилди.

Барно кўнмади:

- Мен бормайман, йигитим олиб боради.
- Турақол, бу аҳмоққа ишонма, деб Фотимани мажбур ўрнидан турғазишди.

Казинога етиб боришганида Фотима тинмай ўнг-чапига қарар эди. Уни бирортаси кўриб қолса нима бўлади? Улар жойлашиб бўлишгач, Поп қироли саҳнага чиқди. Қизлар ўтирган жойларидан рақсга тушишар, мусиқа темпига мос ҳаракат қилишар эди. Аввалига Фотима уялиб ўтирди, вақт ўта бошлагач, у ҳам мусиқа темпига мослаша бошлади. Уйдан қочганининг иккинчи куни у ўзини жуда ўзгача муҳитда кўрди. Бир тарафдан хафа бўлса, бошқа тарафдан эса ўша муҳитга мослашишга интилар эди.

Эртасига Фотима жуда хорғин ҳолда уйғонди. Қизлар уйғониб, нонушта тайёрлаш билан овора эдилар. Фиго Фотимага ўгирилиб, унга хушхабар айтди:

- Мана ишинг ҳам ҳал бўлди. Энди Дамла мода уйида Гунгўр бейнинг олдида ишлайсан. Эҳтиёт бўл, сал хотинбозроқ. Ўз маникенларининг бировники бўлишини хоҳламайди.

Фотима бундай гапларга ҳали одатланмаганидан:

- Нима мен сотиладиган молманми? – деди.

Фигога бу гап тегиб кетди:

- Нима биз сотиладиган молмизми?
- Сизни билмайман-у, лекин мен унақаларданмасман.
- Агар бу фикрларингни ўзгартирмасанг, ҳеч нарсага эриша олмайсан.

Бу гал Барно гапга аралашди:

- Бу нима деганинг, мен-чи? Мен нимага эришган бўлсам, билагимнинг кучи билан эришдим.

Яна гап талашиб қолишди. Барно мавзуни бошқа ёққа буришга интилса ҳам, Фиго яна шу мавзуга олиб келар эди.

Эртасига Фотима мода уйига етиб борди. Гунгўр бей унга бошдан оёқ разм солгач:

- Мана буни кийиб менга кичкинагина мода намоёиши қилинг-чи, сизни кўриб олай, – деди.

Фотима кийиниб чиққач, Гунгўр бей қарорини қабул қилди:

- Ҳмм... қоматинг ҳам қадам ташлашинг ҳам жуда чиройли экан. Ишга оламан.

Фотима ишни бошлаганига орадан беш кун ҳам ўтмаган эди ҳамки Гунгўр бей унга таклиф кирита бошлади:

- Демет хоним, танишганимизни ювиб, бирга тушлик қилмаймизми?

Фотима ўйлаб ҳам ўтирмай, жавоб берди:

- Ташаккур, лекин мен ҳеч ким билан овқатлангани бормайман.

Гунгўр бей креслосидан туриб, Фотиманинг олдида келди:

- Мен ҳеч кимманми? Сенинг бошлиғингман. Отанг қатори бўлсам.
- Катта раҳмат, лекин менинг қарорим қатъий.

– Тушунмаяпман, нима сабабдан ахир. Бирор консерватор оиладанмисан дейман? Эътиқодинг йўл қўймайдими? Ёки йигитинг борми?

– Эътиқодлиман, албатта.

Гунгўр бей жуда носамимий тарзда қахқаҳа уриб деди:

– Олдимда мини юбка киясанку, овқатлангани бормайсанми? Сафсатангни бас қил.

Фотима шундоқ ҳам неча кунлардан бери тўлиб юрган эди. Ўша дақиқаларда биринчи марта динга эҳтиёж сизди. Илгарилари фойдаланмаган билимлари ҳозир асқотишини ҳис қилди.

– Нега сафсата бўлар экан? Одамлар бир гуноҳни қилишаётган бўлса, кетидан барча гуноҳларни қилиши керакми?

– Қизим, овқатланиш қанақасига гуноҳ бўлсин? Бўлди қил энди савоб–гуноҳларни. Қайси даврда яшаяпмиз ўзи?

– Бунинг замон билан алоқаси йўқ. Дин диндир, динсизлик эса динсизлик. Динсизлик Ислом динидан фойдалироқмидики, уни замонамизга эп кўряпсиз?

Гунгўр бей хайратланиб деди:

– Ҳақиқатдан ҳам чиройли гап гапирдинг. Бу гапингни ёзиб, деворга осиб қўяман.

– Катта раҳмат.

– Раҳмат айтишни йиғиштириб, қачон ресторанга боришимизни айтгин.

Фотима асабийлашаётган бўлса ҳам, билинтирмасликка уринар эди:

– Бормаймиз, бу гапни сизга олдин ҳам айтганман.

– Хато қиляпсан. Мен билан яхши чиқишсанг, ўзингга яхши бўлади. Сени бутун давлатга машхур қилиб юбораман. Қўл остимда қанчадан-қанча мухбирлар ишлайди. Хоҳласанг кийган ички кийиминггача машхур қилдираман.

– Мен машхур бўлгим келяпти, демадим-ку.

Гунгўр бей асабийлашиб қўли билан ишора қилиб:

– Бўпти, бўпти, кетишинг мумкин. Эртага Ҳилтонда мода намойиши бор. Бугун яхшилаб дам олинглар. Эртага кўринишингиз жойида бўлиши керак. Вақтида етиб боринглар. Намойишдан олдин тайёргарлик кўриб оламиз.

Фотима эртасига эрталабдан Ҳилтон меҳмонхонасининг салонига туша бошлади. Бир қанча қизларнинг подиумда алламбало кийимларни кийиб олганларини кўрди. Кўп ўтмай уларнинг қаторига ўзи ҳам кўшилди.

Гунгўр бей Фотиманинг қўлига бир кийим бериб тушунтира бошлади:

– Бу кийимни ич кийимсиз кийиб чиқасан, жуда жозибали кўринишинг керак.

Фотима бундай гапни биринчи марта эшитар эди. Уялиб кетган, асабийлашиб титрар эди:

– Мен бунақа кийина олмайман.

Гунгўр бейнинг жаҳли чиқиб кетди:

– Бу нима деганинг? Сен бу ерни монастир деб ўйляяпсанми? Маникенликни ўрганаётганингда буларни тушунтиришмаганми? Бизга замонавий маникенлар керак.

Фотима отасининг ҳақ эканлигини анча олдин тан берган эди. Замоनावийлик деганда гуноҳ қилишнинг чек-чегараси йўқ эди. Йўқ қила олмаган иймони ғалаён қилар, жуда асабийлашган эди.

– Замоनावий бўламиз деб, ҳамма ёғимизни кўрсатиб юришимиз керакми?

Гунгўр бей тишларини ғижирлатганча жавоб берди:

– Ҳа, жонгинам, керак бўлса шундай қилишга мажбурсиз. Шу баданингиз бўлмаса нима кийматингиз бор? Жозибадорлик муҳим бўлмаганда эди, картонлардан маникен ясаб намойиш ўтказаверар эдик.

Бироздан сўнг у яна таклифини қайтарди:

– Бўлақол, бизга домлалик қилмасдан бориб кийиниб чиқ.

Фотима нима бўлганда ҳам илмли қиз эди ва қалбидаги ҳар нечук бўлса-да иймон эди. У қатъий қарор қилди:

– Йўқ, бу кийимни сиз айтгандай қилиб ўлсам ҳам киймайман. Харидор бизга баҳо берадими ёки кийимларгами?

Бу гал Гунгўр бей жудаям жиғибийрон бўла бошлади:

– Бизга маъруза ўқимай кўзимдан йўқол. Иккинчи қорангни кўрсатма!

Фотима ҳам ўшқириб берди:

– Айтмасангиз ҳам кетаман. Сизнинг бозорингиз юришсин деб ўзимни сотишим қолган эди.

Гунгўр бей сал ўзига келиб:

– Мини юбкани кийволиб ўзингни ким деб ўйлаяпсан, товукмия. Сал замоनावийроқ бўл, замоनावийроқ.

Фотима зиналардан юқорига кўтарилар экан, ўз-ўзига минғирлаб деди:

– Энди тушундим замоनावийликнинг сирини. Ҳатто мини юбка ҳам замоनावий бўлишга етмас экан.

Секин-аста қадам ташланган зулматдан ойдинликка чиқиш осонмас...

Фотима бор ҳасратини Барнога тўкиб-сочди.

– Жуда яхши қилибсан, агарда бирор инсон ниманидир хоҳламас экан, уни тушуниш керак. Мен ҳам ҳар қандай кийимни кийсам ҳам, ўзимга яраша принципларим бор. Улардан юз ўгира олмайман.

Фиго эса тинмай қизларга нималарнидир тушунтирар, гўё уларни ўзгача ҳаёт тарзига кўниктирмоқчи бўлар эди:

– Бирор бойвачча қарияни топасан-да, уй-жой олдиргач жавобини берасан.

Дастурхон тузаётган Райҳон хоним Фигога ўқрайиб қаради:

– Бу гап оғзингдан тушмайди-ю, лекин ўзинг ҳалиям бирортасини тополмадинг.

– Мен бир кишига боғланиб қололмайман.

– Сен нимага фоҳишахонада ишламаётганингга ҳайронман, – дея аччиқланди Барно.

Фотима уларга қараб ҳозир яна жанжал бошланади деб турарди-ю, аммо Фиго сир бой бермас эди.

– Вақти келиб балки шундай ҳам бўлар. Пул қаерда бўлса мен ҳам ўша ердан.

Фотима билан Барно ҳоли қолиб суҳбатлашишар эди:

– Бу қиз бу ерга келганларнинг қанчасини йўлдан урди. Нима эмиш? Қайси замонда яшайпмизмиш. Сен Бетуш билан бундан эҳтиёт бўл. Менимча улар иккаласи аёллар савдоси билан шуғулланади. Бўлмаса охириги уч ойда бу ерга келганлар ўз -ўзидан йўқ бўлиб кетармиди? – Йўғ-е, Бетуш хола ўшанақа бўлганда, бой -бадавлат яшамасмиди?

– Улар маҳалладаги қизларни маникен, артист ёки қўшиқчи қиламиз, деб ишонтириб, кейин сотиб юборишади. Қизларни “махсус уй”ларида эркакларга ўргатиб олишади -да, кейин қолганини ўзинг тушуниб олавер...

Фотима ҳайратланиб сўради:

– Унда сен бу ерда нима қиляпсан?

– Менга ҳеч ким ҳеч нима дея олмайди. Унаштирилган йигитимни танишади. Агар менга бирон нима бўлса, йигитим уйларини бузиб юборади. Шунинг учун менга тегишмайди. Сен ўзингга эҳтиёт бўл.

Ўша тун Фотима учун жуда ваҳимали ўтди, эртасига эса у яна газета эълонлари орқали иш топишга киришди.

Бир неча кун ўтиб, иш топди. Аввалига ҳаммаси жойида эди. Хўжайинлари ёмон одамга ўхшамас эди. Янги иш жойида янги дугоналар орттирган, энди улар билан бир уйда яшашни бошлаган эди.

Маникенларнинг кўпчилиги иш вақти тугагач, уй-уйларига йўл олар, фақатгина уйдан қочган ёки уйи узоқда бўлганларгина биргаликда ижарага уй олишган эди. Янги дугоналарининг орасида ҳам номус ҳиссидан анча йироқ бўлганлар бор эди. Айниқса Жамила ва Наримонлар ахлоқсизликда дарс берар эдилар.

Фотима эса улар билан бирга, улар билан сайрга чиқар, мусиқа тинглар, хуллас бир муҳитда бир уйда яшар эди.

Бир куни кечаси ҳашаматли меҳмонхоналарнинг бирига овқатланишга боришган, барча дугоналари ароқ ичишар эди. Фотиманинг ҳам олдида қадах бор эди. Наримон қадахни тўлдириб:

– Бўлақол Демет, сен учун, соғлиғинг учун олдик, – деди.

Бу таклиф Фотимага жуда оғир ботган, нима дейишини билмай қолган эди.

“Ичмасам, мени замондан ортда қолган, эскича деб масхара қилишармикан?” – дея хаёлидан ўтказди.

Нега бошқалар учун жуда осон бўлган иш, унга келганда иложсиз машаққат бўлиб қолди экан? Ароқни оғзига олиб борар эди -ю, кейин яна жойига қўйиб қўярди. Тавба, одам шунақа қилиб секин -аста эгри йўлга кирадими? Райҳон хоним ҳам отасидай гапирган эди: “Улар одамни секин -аста йўлдан уришади”. Бирдан отасининг ичкилик ҳақида айтган сўзлари ёдига тушди:

– Ароқ ичган одамда аввал ҳаё, кейинчалик эса қўрқув туйғулари йўқолади.

Нега айнан шу пайт дадасининг гапини эслади? Нега замонавий қизлар даврасида бўла туриб, ўзи хоҳлагандай яшай олмаяпти? Унга моненьлик қилаётган нарса нима эди? Уйдан кетди -ю, аммо нега ич-ичидан ўзгара олмаяпти? Нега бошқалардай бўла олмаяпти? Стол атрофида ўтирганлар ҳам Фотиманинг ичмаганини пайқаб қолишди. “Кўтар, ич” – деб туриб олишди.

– Ич, сен ичи тўла дард одамга ўхшайсан, ичгин-да бизга ёрил.

Ҳамма унинг ичишини истар эди.

Фотима қадахни яна оғзига олиб келди-ю, аммо ича олмади. Бирдан қарор қилди. Бўлди, энди ичади. Кўзларини чирт юмганча яна қадахни тезлик билан оғзига олиб борди. Йўқ, бўлмади.

Хаёлига Аллоҳ келаётган эди. Бу муҳитда у Аллоҳни, динни, пайғамбарларни, ҳамма ҳаммасини унутишни истар эди, лекин улар ўз -ўзидан хаёлига келаётган эдилар. Қуръонни ёд олганлиги миясига ўқ каби урилди. Бу хаёлларнинг ўрнимикан? – дея ўзидан жаҳли чиқди, бироқ ҳарнечук ўз -ўзини енга олмаётган эди.

Ўша кундан кейин Фотима ўзини қанчалик замонавийлаштиришга уринмасин, қила олгани фақатгина мини юбка кийиш бўлди, аслида унга ҳам кўника олмаётган эди.

Бир неча кун ўтиб, Бетуш уни иш жойини топиб келиб, пулларининг ҳаммасини талаб қила бошлади. Фотима эса чорасиз ёлворар эди:

– Бетуш хола, ўшанча пулни қандай қилиб бирданига тўлай оламан? Рухсат берсангиз, бўлиб -бўлиб тўласам.

Бетуш юзини буриштирганча деди:

– Йўқ, рухсат бермайман. Пулимни ҳаммасини бермасанг, дадангга қаердалигингни айтиб, манзилингни бериб юбораман.

– Яхши, бир ойдан кейин пулингизни бериб юбораман.

Бетуш кетгач эса Фотима ўйлай бошлади. Бир ойдан сўнг ўшанча пулни қандай қилиб тўлайди? Бунинг ҳечам иложи йўқ эди. Демак, яна бошқа иш топиши керак.

Фотима уч ой ишлаган бу жойидан ҳам кетиб, яна бошқа жойга ишга кирди. У ерда ҳам ўрнаша олмай, ниҳоят бошқа яхши жой топди.

Сўнги иш жойида кўнгли анча хотиржам эди. У ердаги дугонаси Лайло оғир босиқ қиз эди. Баъзи нотўғри тушунчалари бўлса ҳам, Фотима “мен имомнинг қизи ва Қуръонни ёд билган холимда шундай бўлсам, у динини билмай туриб бунақа бўлиши оддий ҳол -ку” дер эди.

Орадан бир неча ой ўтди. Бир куни Лайло жинсини аёлликка ўзгартирган Бону билан таништирди.

– Унинг жинсини ўзгартирганлиги сени чўчитмасин. Бошқалардан анча тузук. Ҳеч кимга ёмонликни раво кўрмайди. Ўзи билан ўзи овора. Хўп десанг, уччаламиз бирор жойни ижарага оламиз. Пулини биргалашиб тўлаймиз. Ҳа, айтганча, Нежла исмли бир дугонам ҳам бор. У ҳам анчадан бери шуни таклиф қилаётган эди.

Фотиманинг ҳам узоқ муддат у ер-бу ерда сарсон бўлиб юриши жонига теккан эди. Нарсалари ўғирланаётган, бировларникида туравериб анча қийналган эди. Ҳаммалари бирор уй топишга келишиб олишди.

Охирги ойларда танишларига “бугун сизларникида тунаб қолсам бўладими?” – деб сўрайвериш жонидан тўйдирган эди. Китоб ўқишга бўлган ҳаваси кучли бўлгани учун, доимо китоб сотиб олар эди -ю, кўпи у ер бу ерга кўчаверганидан йўқолиб кетган эди. Аслида бировларникида бемалол китоб ўқий олмаётган эди.

Фотима нима хоҳлаётганини ҳали ўзи ҳам англаб етмаган эди. Нега минг минг ёшларимиз, ҳофизларимиз каби... Ойдинликдан зулмат сари кетаётган эди...

Ўзини бегоналар тугул, ўзи ҳам таний олмаётган эди...

Ҳақиқат ягонадир. Лекин уни ким белгилайди?

Фотима янги иш жойида илгаригига қараганда бамаънироқ кийимлар билан ишламаётгани учун анча хотиржам эди-ю, аммо баъзан бу ерда ҳам мини юбка чиқиб турар эди. Ўзини кўниктиришга уринар эди. Ўзини исломий руҳдан қутқаришга уринар, аммо кўлидан келмаётган эди.

Сўнги пайтларда исломга нисбатан қилинган ҳақоратларга бардош бера олмас, бу каби гапларга қарши чиқар экан, иймони янгиланар эди. Ўзи ҳайратда эди, чунки ўз уйида ҳам исломни бунчалик ҳимоя қилмас эди. Негадир ҳар куни бирор нима содир бўлар эди. Мана яна шундай бир ҳолат:

Салим Фотима билан суҳбатлашар эди:

– Замонамизга материалист руҳини олиб кирмасак, ойдинликка чиқа олмаймиз.

Фотима материалист фалсафасининг нима эканлигини яхши билмаса ҳам, негизда динсизлик ётишини билар эди. Илгарилари ҳам сўрашга мажбур бўлган саволини берди:

– Динсизлик ислом динидан шунчалик фойдалимики, уни замонамизга эп кўряпсиз?

Салим, ўзига ишонган тарзда сўзини бошлади:

– Сиз бу ҳақда биладиган бирортасига учрамагансиз, шекилли. Динсизлик...

У бирдан гапини тўхтатиб, деди:

– Келинг, динсизлик демайлик, бошқача номлайлик... замонавийроқ, фан тилида айтганда “материализм фалсафаси” дейлик... Материализм бу ҳақиқий ойдинликдир.

– Қайси хусусиятига таяниб бундай деяпсиз?

– Биринчидан, илм-фанни инкор қилмайди. Аксинча илм-фан материализм билан мавжуддир.

Фотиманинг ёдига дарров Қуръон оятлари тушди:

– Қуръонда Луқмони Ҳаким, буюк доктор, ҳақида сўзланади. Сизнингча, Луқмони Ҳаким материалист бўлганми? Инсонни фикрлашга, олға интилишга чақирадиган оятлар ҳам материализмга асосланганми? Минглаб мавзуларни ёритган, бутун дунёга янги системани олиб кирган Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам материалистмиди? Дунёни ҳайратда қолдирган Пири Раиснинг харитаси ҳам материализмга асосланганмиди? Алгебрага асос солган Хоразмий ҳам материалист бўлганми сизнингча? Мен бу мавзуларни яхши билмайман-ку, аммо тинмай ўқиб сизга фикримни айтаман.

– Ғайратингизга офарин, мени ҳайратда қолдирдингиз.

* * *

Орадан ҳафталар ўтиб, Лайло ўзгариб қолган эди. Хўжайинлари Недим бей Лайлони чақиртириб ҳамманинг олдида огоҳлантирган эди.

– Менга қара, Лайло. Ўзингни тутишинг менга умуман ёқмаяпти. Яна гиёҳванд моддаларга ўралашиб қолибсан. Ташладим, деган эдинг-ку.

Лайло ғамгин ҳолда жавоб берди:

– Нима қилай, қаттиқ ўрганиб қолибман, бўлмаёпти.

– Бу кетишнинг охири вой бўлади. Хафа бўлмагин-ку, лекин кейинчалик наркотик топаман, деб ўзингни ҳам бозорга соладиган бўлиб қоласан. Биласан, дўст ачитиб гапиради, ҳақиқат аччиқ бўлади.

– Юз фоиз ҳақсиз. Ўша захарни ичган одам кейин умуман ўзига кела олмайди. Хатто баъзан шундай ҳолга келаманки, онамнинг қорнида ўша захар борлигини билсам, онамни ўлдириб бўлса ҳам уни оламан. Бу дарддан қандай халос бўлишни билмаяпман.

Надим бей бу гаплардан каттиқ ранжиди:

– Бу мавзуда давлат жуда кеч қоляпти. Ёшлар етарлича огоҳлантирилмаяпти. Бир марта қизиқиб қабул қилгач, бу ишнинг охири фалокат билан якун топади. Баъзан ёшларни ташвиқ этадиган фильмлар кўрсатишади. Аксинча ахир ёшларимиз ахборот воситалари орқали янаям кўпроқ огоҳлантирилиши керак.

Фотима ҳайратланиб қолди:

– Иее, тўғриси мени ҳайрон қолдирдинг, Лайло. Ҳа майли, жоҳиллар алданиб гиёҳванд модда қабул қилади. Сен маданиятли қизга ўхшайсан, қандай қилиб алданиб қолдинг.

Кейин ўзини ўйлаб қолди. Ўзи–чи, ўзи қандай алданиб қолган эди ўшанда?

Лайло эса жуда хомуш тортиб :

– Шундай бўлиб қолди. Бир йигитнинг севаман, деган сўзига ишониб қолдим.

Недим бей гапида давом этди:

– Гиёҳвандлик билан шуғулланадиганларнинг махсус ишчилари бўлади. Бошқаларни ҳам шу дардга мубтало қилишга уринишади. Сизда ҳам шундай бўлмасин.

– Йўқ, у ҳам пушаймон эди. Нима қилай, алдандим, энди қандай қутулишни билмаяпман. Уйдагиларим билишса, жуда хафа бўлишади. Хоҳлаганингча маишат қил, дискотекага бор, ичкилик ич, лекин гиёҳванд бўлиб қолма, дейишган.

Недим бей диндор оила фарзанди эди. Динни яхши билмаса ҳам бундай мавзуларда жиддий эди:

– Сафсата. Дискотека, ичкилик гиёҳвандликка олиб келмайдими? Рўмолчангни денгизга ташлаб, ҳўл бўлиб қолмасин, дея чора қидиргандай гап бу. Шунақаси ҳам бўладими? Ота-оналар ҳалиям юртимизнинг қандай аҳволга келиб қолганини билишмайди...

Фотима буларни жон деб тингларди-ку, аммо ичига қўрқув кирди. Эҳтиёт бўлиши керак эди. Ишдан қайтаётганларида йўлдан китоб сотиб олди. Кейин Лайлога қараб деди:

– Бугун ўзимни жуда кучсиз ҳис қилдим. Ҳали кўп нарса ўрганишим, ўқишим кераклигини тушуниб етдим.

– Олган китобларинг илмий китобларми?

– Ҳам илмий ҳам диний.

– Демак, динга қизиқишинг бор экан-да. Тўғриси мени ҳеч қачон қизиқишим бўлмаган, оилавий шароитим...

Гапини тугатиб улгурмай Бонуни кўриб қолишди:

– Яхшимисан, Бону. Қаерга кетяпсан?

– Шундоқ ўзим айланиб юрибман, зерикканимдан нима қилишни билмаяпман.

Фотима гапга қўшилди:

– Китоб ўқинглар, китоб жуда яхши дўстдир. Бўш қолган инсон, ўзини еб битирар эмиш. Яёв юриб суҳбатлашиб кетар эканлар, Бонунинг аёллардай қадам ташлаши Фотиманинг гашини келтирди. Имкон топди, дегунча бу ҳақда албатта айтар эди.

Орадан бир неча кунлар, ҳафталар ўтиб Бону билан анча яқин бўлиб қолишди, илк қилган иши ўша мавзунини очиш бўлди:

– Биласанми, мен сени жуда яхши тушунаман, лекин бошқалар тушунмайди. Қадам ташлашингни сал тузатсанг, яхши бўлар эди.

– Вой, ўрганиб қолган бўлсам, қандай тузатаман?

– Тузатасан... Бунинг учун аввал қарор қабул қиласан. Нега бунчалик сузилиб юрасан, бунақа қилсанг чиройли бўлиб қолмайсанку ахир. Бундай юрадиган аёлларнинг бамаънисини ҳам кўрмаганман ҳечам.

– Тўғри-ку, лекин одат бўлиб қолган.

– Олдинлари сузилмай юриш одатинг эди, кейинроқ эса сузилиб юришга одатландинг. Сен билан бир уйда яшаймиз. Ўртоғимга ёмон баҳо беришларини истамайман.

Бону Лайлога қараб деди:

– Бу нимаси? Энди бу хонимчанинг йўриғида юрамизми? Нима бу мен ҳақимда билмайдими?

– Билади. Унга ҳаммасини айтиб берганман, – деди Лайло.

Фотима Бонуга жиддий нигоҳ билан деди:

– Жинсимни ўзгартирганман, деб энди буни баҳона қилма. Инсон яхши тарафга ҳам ўзгариши мумкин. Сен ўзингни ишонтириб қўйгансан.

– Бунақада сен мен билан қандай қилиб бир уйда яшайсан?

– Сен фаҳш қилмас экансан. Ўзинг хоҳлаб жинсингни ўзгартирмагансан. Аслида энг буюк гуноҳ луттибозликдан кейин жинсини ўзгартириш ҳисобланади. Аллоҳга қилинган энг буюк исёнлардан биридир. Сен эса ундай эмассан. Энг муҳими пушаймонсан.

– Бунинг қандай аҳамияти бор?

– Жуда муҳим аҳамияти бор. Ахир сен тавба қилгансан.

– Барибир, нима бўлганда ҳам мен энди... Сен мен билан юришга уялмайсанми?

– Мен гуноҳ ишдан қайтган, тавба қилган инсондан у қандай бўлишидан қатъий назар уялмайман. Қўлимдан келганча ёрдам бераман. Лекин тавба қилмай, фаҳш ишида давом этганлар билан бир жойда яшамайман.

Фотима Бонуга жуда ғайриоддий туюлган эди. Лайлога қараб сўради:

– Бу нимаси Лайло? Одам ҳам унақа ҳам бунақа бўлиши мумкинми? Бу қиз диндорми?

Жавобни Фотиманинг ўзи берди:

– Ҳа, динсиз эмасман, аммо бошқа нарса сўрама...

Бону асабийлашиб деди:

– Ўзинг ҳамма нарсани сўрайсан-ку.

– Сен ўзинг ҳақингда гапириб берсанг ҳам, менчалик шарманда бўлмайсан, Бону.

Бону баттар қизиқиб сўради?

– Сен икки карра жинсингни ўзгартирганмисан уяласан?

* * *

Фотима уйдан кетганига мана беш ой тўлган, лекин бу беш ой унга беш йилдан ҳам узок туюлган эди. Энди унинг дунёси, хиссиётлари остин-устун бўлиб кетган эди.

Кўршапалакка ўхшаган, кечани кундуз деб ўйлайди.

Фотима ўртоқлари Лайло, Нежла ва Бонулар билан бирга яшашга келишиб олишгач, Галатасарой лицейининг орқа тарафидаги кўчадан уй топишди. Харажатларни барчалари биргаликда тўлайдиган бўлишди.

Аввалига уйни саранжомлаб, жиҳозлашди. Уч хонали ва каттагина зали бўлган бу уйда тўрт қиз ўзларининг эркин яшашга бўлган истакларини ниҳоят биргаликда амалга оширишди. Уйга кўчиб келинган куннинг илк куни Лайло барчага таклиф киритди:

– Дугоналар, келинлар, бугун ҳамма ўз ҳаётини гапириб берсин. Бир биримиз билан яхшилаб танишиб олайлик. Биз энди бир оила бўлдик ахир. Хоҳласангиз мен бошлаб беришим мумкин.

Бу таклифни барчалари қабул қилишгач, Лайло сўзини бошлади.

– Мен Измирликман. Яқиндагина ўн саккиз ёшим билан хайрлашдим. Оилада уч фарзандмиз, яъни учта қизмиз. Дадам темир тижорати билан шуғулланадилар. Бу ўқишга дадамнинг қистови билан кирдим. Лицейни битирганман. Университетга кириш учун тайёргарлик кўрмоқчиман.

Уй кулги билан тўлди. Нега десангиз Нежла ва Бону гиёҳвандлар ўқий олмасликларини жуда яхши билишар эди. Навбат Нежлага келди.

– Мен Бурсаликман, 19 ёшдаман. Оилада икки фарзандмиз. Дадам бизни ташлаб Германияга кетган. У ерда жозибали олмон аёлларини кўргач, онамни ташлаб кетган. Онам фоҳишалик қилиб мени ўстирган. Мен бўлсам, фоҳишаликни эмас, манекенликни танладим. Уч кундан бери эркак қўли тегмаган ёш қизман.

Фотима ҳайратдан донг қотган эди. У ўзининг имом отасини, ор–номусли онаси ҳақида гапириб беришга ўздан ор қилаётган бир пайтда Нежла тамоман уят ҳиссини унутиб фоҳиша онасини беҳижолат гапириб берган эди.

Хонани яна қаҳқаҳа овози тўлдирди. Энди гал Бонуга келди.

– Мен азалдан аёл қилиб яратилган Анқаралик ёш қизман.

Ҳаммалари яна кула бошлашди. Бону бунга эътибор бермай гапида давом этаверди.

– Отам деган... онамни бир суюқоёқ сабабли ташлаб кетганида менинг онам фоҳишалик қилиб кун кечиргани йўқ.

Нежла хандон отиб гапга аралашди:

– Асалим. У ишни ўзинг қиялсан-ку...

Бону бу гапга асабийлашиб кетди:

– Оғзингга қараб гапир. Жаҳлимни чиқарсанг, аяб ўтирмайман, айтиб кўяй! Мен номусли аёлман. Ҳозир туппа-тузук бошлиқни қўл остида ишляпман. Гиёҳванд ҳам эмасман.

– Нимага ўқимагансан?

– Мени йўлдан уришди. Аёл кишига ўхшармишман. Кўча-кўйда менга гап отадиганлар йўлдан оздирди. Демак, аслида аёл эканман-да, дедим. Ўша пайтларда унақанги операциялар жуда шухрат қозонаётган пайтлар эди. Бутун бошли мамлакат шу ҳақда гапирар эди. Мен ҳам алдандим. Билсам, онам қиз болаларни жуда яхши кўрар эканлар.

Аммо онам жуда кўп кўз ёш тўкдилар, ёлвориб сўрадилар. Мен эса кулоқ солмадим. Операция қилдириб аёл бўлдим.

Навбат Фотимага етиб келди:

“Отасининг имом эканлигини айтсамикан? Йўқ! Аймайман. Эҳтиёт бўлишим керак. Менинг ҳам устимдан кулишади”, деб ўзи ҳикоя тўқий бошлади.

– Аслида Истанбулликман. Отам фабрикада ишчи. Онам эса модельер. Икки фарзандмиз. Манекен бўлишимни ота-онам ўзлари ишташган. Лицей битирувчисиман. Университетга тайёргарлик кўряпман.

Нежла саволларини ичида тутиб тура олмади:

– Истанбуллик бўлсанг, унда нега уйингда яшайвермайсан?

Фотима бундай саволни кутмаган эди:

– Ҳалиги... Уйда кўпчиликмиз-да, шунга у ерда сиқилиб кетаман...

– Иккита фарзандмиз, дединг-ку. Қайтага бу ерда кўпчилик эмасмизми?

Ҳеч қайси ёлғончи гапирган гапини ёдида узоқ сақлаб тура олмас, шунинг учун бир кун келиб албатта ёлғони фош бўлар эди. Аммо Фотиманинг ёлғони ўша захоти юзага чиқди. У эса бир ёлғондан қочаман, деб иккинчисини тўқиди.

– Уйда оймнинг манекен дугоналари, дадамнинг иш жойидаги дўстлари билан кадам кўйгани жой қолмайди. Шунга уйда яшамасликка қарор қилдим. Фотима бу гапларни айтаётиб, уйдан кетган илк кунини кўз олдидан кечирди.

Отасининг оқарган сочлари; ишга келганида котиба унга отасининг уни қидириб келгани ҳақидаги хабарни эслади. Ўшанда гўё бутун бошли дунё бошига кулаб тушгандай бўлган эди, соатлаб ўзига кела олмаган эди. Кейин эса отасининг кўзига кўринишга жасорат топа олмай, уйдан кетган эди. Бир неча кун таниш–билишларининг уйида тунаган, кейин эса бир нечта қиз биргалашиб ижарада яшаётган эдилар. Исмини яна алмаштиришга мажбур бўлиб қолган Фотима хаёлга чўмиб қолган эди. Бонунинг овозидан ўзига келди:

– Демет нимани бунчалик ўйлаб қолдинг?

Нежла кулиб гап қўшди:

– Анавиндан кўпроқ тортворгандир-да.

Фотима бу исмга ўрганиши анча қийин бўлаётган эди. Баъзан жуда совуқ туюлаётган эди. Бирдан Нежланинг гапларини эшитиб қолди.

– Бу нима деганинг? Мен уни иккинчи мартасида ташлаганман. Сал қолса ҳаётимни захарлар эдим.

Нежла суюниб кетиб яна сўради:

– Чиндан айтяпсанми? Қандай қилиб ташладинг?

– Яхшилаб ўйлаб кўрдим. Қайси гиёҳванд соғлом ва бахтли ҳаёт кечирган? Бундан ташқари ўлимга гувоҳ бўлдим. Ҳалиги сен танийдиган Салима бор-ку эски манекенлардан, ўша, бир марта уришиб ҳам қолган экансизлар. Шундай қилиб, ўшанинг уйида эдик. Иккинчи марта ўша захарни ичган эдим. У ердан ўйнаб–кулиб чиқдик. Эртасига ўлим хабарини эшитиб ҳайратдан қотиб қолдим. “Дозасини ошириб юборган эмиш”. Милиция ходимлари ҳам ўшанда ёнида бўлганларни топамиз деб қолса бўладими? Анча вақт кўрқиб яшадим. Кейин бу захарни умуман оғзимга олмасликка қарор қилдим.

Бону гапине бўлди:

– Мен уни оғзимга олмайман. Шайтонга эргашиб, фоҳишалик қилдим, лекин кейин тавба қилдим. Яхшиямки, мени гиёҳвандликка мубтало қила олишмади. Лекин қанақанги виждонсиз одамлар–а! Бизни ўлдириш учун тузилган тузоқ у. Яхшиямки, у тузоққа илинмадим.

– Тўғри айтасан! Бизни ўзимизга айтмасдан, ўлдиришга интиладиганлар бор. Қарашса, бизни урушларда енга олишмади. Энди бу йўлга ўтишди.

Лайло ҳам уларга кўшилди:

– Демак, биз ҳам ўзлигимизни йўқотиб, уларга айланибмиз-да.

Фотима Лайлонинг гапине эшитиб лол қолди:

– Агар сени подиумларда мода намойишларида кўрмаганимда диндор киз деб ўйлардим. Жуда чиройли гап гапирдинг.

– Йўғ-е. Қўйсанг-чи. Жуда динсизлашиб кетмаймиз-ку ахир. Лекин диний сиёсатдан нафратланаман.

Бону гапни давом эттирди:

– Мендан сўрасанг, мен ҳам худди шундай динга ишонаман-ку, диндорликка қаршиман.

Лайло гиёҳванд модда қабул қилгани учун бир нималар деб алжирай бошлади.

– Бўлди-да энди. Бу нимаси, масжид қилиб юбординглар-ку бу ерни. Дин... динсизлик. Шу нарсаларни гапирманглар, гапирган сайинг одамни ичини зулмат қоплайди.

Нежла бу гапга ҳайрон қолди:

– Уни бунга нима алоқаси бор? Ҳеч тушуна олмадим.

– Алоқаси бор, менинг ичимни зулматга айлантиряпти, вассалом.

Бону ҳам жим тура олмади:

– Иее, манавининг гапине қаранглар, нима сендан сўраймизми энди? Бир диндан, сал туриб ичкилик, севги-муҳаббатдан гаплашамиз. Сенга ҳисоб беришимиз қолган эди.

Лайло Бонуга қараб қолгач, кейин узр сўраб деди:

– Тўғри айтасизлар, бу гапларнинг менга қандай таъсир қилишини сизлар қаердан билардинглар. Давом эттираверинглар.

Мавзу аллақачон ўзгариб бўлган эди. Орадан кўп ўтмай бир одам келиб Нежлани олиб кетди... Сал туриб Лайлонинг ҳам йигити келиб, улар ҳам чиқиб кетишгач, уйда Бону ва Фотима ёлғиз ўзлари қолишди.

Бону миясига келганини сўрай бошлади:

– Сенинг йигитинг қачон келади?

Фотима аввалига ўзини эшитмаганга олиб, кундалигига ёзишда давом этаверди.

Фотима ҳаммасидан чарчаган эди. Кирган йўлининг охири бахайр бўлмайдиганга ўхшар, аммо у бунга аҳамият бермасликка ҳаракат қилар эди.

Бону саволини яна қайтариб қистайверди:

– Сенга гапиряпман, сеники қачон келади?

Фотима унга ўқрайиб:

– Меники йўқ, деди.

– Нимаааа... Ҳалиям бирор бойваччанинг бошини айлантирмадингми? Бўй бастинг келишган, чиройлисан. Ёки мендан беркитяпсанми?

– Йўқ, нимага беркитар эканман.

– Лекин мен сени бир куни йўлда автостоп қилаётганингни кўргандим.

– Нима қилибди, ҳамма қилади-ку.

– Ўзингни номусли қиздай кўрсатишга уринма, сени машинасида текинга олиб бориб кўяди-ку, хаққини талаб қилмайдими? Буни билмайсанми?

– Илгари билмас эдим. Кейин билиб олдим. Инсонмиз, ҳаммамиз ҳам хато қиламиз, лекин буни кеч тушуниб етамиз.

Бону стулини Фотиманикига яқинлаштириб ўтиргач, сўради:

– Хўш, гапириб бер-чи. Нима бўлди-ки, тушуниб етдинг?

– Бир куни таксига ўтирдим. Хайдовчиси овқатланишга олиб борай, деб туриб олди. Рад қилсам, ёлвора бошлади. Барибир кўнмадим. “Сендай гўзал қизни овқатлантиришга олиб бормасдан кўйиб юборармидим?” – деди. Қарасам, бошқа йўлдан юра бошлади. “Тўхтанг” – десам ҳам тўхтатмади. Мен ҳам ўзимни машинадан ташқарига отдим. Суюгоёқмасман-ку, қаерга таклиф қилса кетаверадиган. Ўша воқеадан сўнг ҳечам автостоп қилмадим.

– Офарин, шу кетишда давом эт, лекин сал қийинчилик кўрасан-да. Нима учрашиб юрадиганинг йўқмиди?

Фотима яна бир марта ўқрайиб қараб кўйгач, кундалигига ёзишда давом этди. Лекин Бонудан қутулиш осон эмаслигини билгач, деди:

– Ҳа, биттаси бор эди. У билан оила қуриш ниятида танишган эдим. У эса бошқа эҳтиёжларини қондириш учун дўст бўлган экан. Буни билиб жуда қаттиқ хафа бўлдим. Унга ҳам “мен сен ўйлаган қизлардан эмасман. Ўшанақасини топиб ол”, деб ажрашдим.

– У нима деди?

– “Вой-бўй. Жа замондан орқада қолган қиз экансану. Сенинг манекенлигингга ишониш учун одам ахлоқ бўлиши керак”, – деди. Худди менинг касбим асли фоҳишаликдай гапирса бўладими? Тепа сочим тикка бўлди.

– У ҳам хақ. Ҳозир баъзи манекенлар билан фоҳишалар орасида фарқ қолмаган. Лекин ораларида пул учун вужудини сотмайдиганларини ҳам кўрганман. Жуда жирканчлари ҳам бору, бокира бўлганлари ҳам бор. У ёқ-бу ёғини очишга мажбурликларини айтмаганда жавохирдай қизлар бор.

Фотима хомуш тортиб Бонуга қараб деди:

– Тўғри айтасан, иш деб қизларни ечинтиришди. Шунинг учун мен ич кийим намоёйишларига чиқмайман. Кўп жойларда мени ишга олишмайди, шунинг учун бошқалардан камроқ пул топаман. Лекин ҳаётимдан мамнунман.

Фотима ўз-ўзини алдар эди. Ҳаётдан умуман мамнун эмас эди. Дурустроқ иш жойи топгунича неча маротабалаб иш алмаштирганди ахир.

Бону эса тинмай савол устига савол бераверарди. Фотима унга тушунтиришга уринди:

– Илтимос қиламан, Бону. Кундалигимга ёзишга имкон бермаяпсан. Савол беравермагин.

Бону энди мавзуни ўзгартирди:

– Яхши, лекин нима ҳақда ёзясан? Менга ҳам ўқиб бер.

– Йўқ, иложи йўқ.

– Нега иложи йўқ экан? Зерикиб кетяпман. Иккаламиз қолган бўлсак, сен билан гаплашмасам ким билан гаплашаман ахир.

– Бўлмайди, дедим-ку, ҳадеб кистайвермагин.

– Сени икки ойдан бери биламану, лекин аслида сен ҳақингда ҳеч нарса билмайман. Ўқисанг нима бўларди? Осмон узилиб ерга тушармиди?

– Шунни айт, осмон узилиб тушармиди? Майли, фақат бир бетини ўқиб бераман. Лекин бошқа сўрамайсан, келишдикми?

– Ҳўп.

– Ўқийману, лекин ҳеч кимга айтмайман деб сўз бер, акс ҳолда сенга ишонмай қўяман.

– Сўз бераман. Номусимни ўртага қўйиб сўз бераман.

Фотима Бонунинг кўзларига тикилиб сўради:

– Номус?! Қайси ўлчовга кўра номус?

Бону ҳайрон бўлиб қолди

– Бу нима деганинг? Номус-да ахир.

Фотима бошқа ҳеч нима демай, кундалигини ўқий бошлади:

“Сизни жудаям соғиндим онажоним... Сизни ҳам дадажон, сизни ҳам жуда соғиндим. Кўз олдидан ҳечам кетмайсизлар. Йиллаб бу ёруғ дунёни сизлар учун зулматга айлантирган эдим. Энди эса ўзимга ўзим зулм қиляпман. Ҳар қандай қийинчиликларни кўряпман, онажон. Майли ҳаммасига розиман. Лекин сизларсиз яшай олмайман. Қайтиб боришнинг иложи бўлганда эди, учиб борган бўлар эдим. Лекин энди кеч...

Сиз–чи дадажон. Қилган ишларимдан хабар топганингиздан сўнг энди фақат охирадда юзингизга қарай оламан. Албатта сиз Жаннатга, мен Жаҳаннамга кетаётганимизда бир тасодуф туфайли кўришиб қолсак...”

Бону таъсирланиб кетган эди:

– Нималар деясан?! Жаҳаннамлик бўладиган ҳеч нима қилганинг йўқ-ку.

Фотима Бонунинг кўзларига ёшли кўзларини тикиб:

– Менга айт-чи, Жаннатий бўлиш учун нима иш қиляпман ўзи? Илтимос гапимни бўлма, охиригача ўқиб олай.

“Сизга бир гап айтайми, дадажон?! Тез-тез “ҳақиқий билим олтиндай бўлади, қадри тушмайди” дер эдингиз-ку, жуда ҳақ экансиз. Берган олтиндай билимларингиз туфайли ёмон йўлга кириб кетмадим. Уйдан кетганимга ҳали унчалик кўп бўлмади-ку, лекин ичим ёняпти, дадажон. Олов бўлиб алангаланиб ёняпти. Билсангиз эди, уйимизнинг тахта деворларини ҳам соғиндим. Деразага боғлаб қўйган бўз латтангизни ҳам соғиндим. Сизни-чи? Сизнинг сабр-иродангиз, қанчалик мукаммал инсон эканлигингизга кундан кун ишониб бормоқдаман. Энди сизни танидим, сизни соғиндим”.

Фотима йиғлаганидан давомини ўқий олмади, бошини стол устига қўйиб:

– Энди йиғлаш навбати менга келди, менга келди дадажон... – деб ҳўнграй бошлади.

Бону ўрнидан туриб Фотимага сув олиб келгач:

– Мана, сув ичиб ол. Шунча дардинг бор экан-а. Агар бу йўл сенга ёқмаётган экан, ортингга қайтишинг мумкин, – деди.

Фотима ўзи сезмаган ҳолда:

– Ҳамма гап шунда-да. Буларни ёзаётган бошқа Фотима. Мана бу ҳаётни хоҳлаётган эса бошқа Фотима, – деб юборди.

– Ким у Фотима? Сен Демет эмасмисан? Тушунарли, сен исмингни ўзгартирган экансан-да, – деди ажабланиб.

Фотима бироз сув ичиб олгач, ошхонага ўтиб чой қўйиб, ўзини тинчлантиришга уринди. Бироқ Бону яна олдига келиб, саволларини ёғдира бошлади:

– Уйимизнинг тахта деворларини соғиндим, дебсан, нима сизларнинг дачаларингиз тахтаданми? Деразангизда нимага бўз бўлаги бор эди? Уйингизга Шарқ услубида безак берганмидингиз?

Фотима бирдан ўзига келиб, Бонуга жаҳл билан деди:

– Бўлди, етар Бону. Ҳадеб савол бераверма. Ичимни тирнаётган саволлар ҳам етади ўзи менга.